

FINLANDS VÄG TILL FORTSÄTTNINGSKRIGET

Den utveckling, som ledde Finland in i det s.k. fortsättningskriget 1941—1944, kan enligt omfattande forskning om fredsperioden mellan vinter- och fortsättningskriget¹ indelas i åtminstone fem särskilda skeden:

1. skedet var från Moskva-freden 13.3 till augusti 1940, då det under vinterkriget helt likgiltiga Tyskland ånyo begynte intressera sig för Finland. Under denna tid levde man i Finland i katastrofstämning samt i rädsla för ett nytt anfall. Man prövade på så långtgående samarbete som möjligt med den östra grannen. Någon som helst revanschtanke kom ej ännu i fråga.

2. skedet sträckte sig från augusti 1940 till slutet av januari 1941, då Tyskland militärvägen redan meddelade att man under vissa omständigheter ämnade stödja Finland, fastän man på den officiella diplomatnivån fortfarande var strängt neutral. I Finland drog man en suck av lättnad, och sökte att odla nya kontakter med Tyskland på t.ex. handels, idrottens och kulturlivets område, och sålunda få en neutraliteten tryggande motvikt till Sovjetunionen. För säkerhets skull gjorde man även militära framstötter (den till det civila övergångna general Paavo Talvela, vars memoarer nyss utkommit, företog t.ex. fyra resor

¹ *Arvi Korhonen*, Barbarossa-suunnitelma ja Suomi (1961). (Finns även i svensk översättning, Barbarossaplanen och Finland, 1963).

Anthony F. Upton, Finland in Crisis 1940—1941 (1964). Användes här som auktoriserad finsk översättning: Väli rauha (1965).

Heikki Jalanti, La Finlande dans l'etan germano-sovietique 1940—1941 (1965). Användes här som Jalantis egen översättning på finska: Suomi puristuksessa 1940—1941 (1966).

Hans Peter Krosby, Nikkeli-diplomatiaa Petsamossa 1940—1941 (1966). ("Nickeldiplomati i Petsamo").

Hans Peter Krosby, Suomen valinta 1941 (1967). ("Finlands val").

Jfr även *Hans Peter Krosby*, Finland, Germany and the Soviet Union (1968). En sammansättning på engelska av två föregående, vilka som utförligare här citeras.

Hannu Soikkanen, Sota-ajan valtioneuvosto. Valtioneuvoston historia 1917—1966, del II (1977).

till Berlin såsom Mannerheims emissarie²), men före utgången av januari avslöjade Tyskland inte sina avsikter för Finland. Såsom ett alternativ till Tyskland ansåg man den ännu under förhandling varande unionen med Sverige, vilken kunde rädda Finland undan Sovjetunionens krav samt Sverige undan Tysklands krav till en verklig neutralitet.

3. skedet var från början av februari fram till den 20 maj, då Tysklands officiella diplomatiska representant slutligen anlände till Finland för att framställa förslag om ett militärt samarbete. Finland hade under chefens för huvudstaben, general Heinrichs, resa till Berlin 30.1.1941 fått besked om att Tyskland planerade ett avgörande beträffande sina förbindelser till Sovjetunionen med hjälp av ett eventuellt anfallskrig (den s.k. Barbarossa-planen). Man svävade dock i ovetenskap om när detta skulle ske, ja, även huruvida det överhuvud skulle inträffa. Inom möjligheternas gräns låg ju också ett nytt likadant förlikningsfördrag mellan Tyskland och Sovjetunionen som det i augusti 1939 i Moskva ingångna Ribbentrop-avtalet. Inom ramen för dess möjliga intressesfärer kunde Finland på nytt "säljas" åt Sovjetunionen på samma sätt som skett före vinterkriget. I de ledande kretsarna i Finland rådde således en ambivalent stämning. Å ena sidan förberedde man sig defensivt för ett eventuellt sovjetiskt anfall, vilket man på grund av den i februari kulminerade nickelkrisen fruktade hela våren, å andra sidan hyste man förhoppningar om ett starkare tyskt stöd åt Finlands neutralitet. Detta tyska stöd åt Finland framträdde glimtvis på olika håll, även om det diplomatvägen aldrig bekräftades.

4. skedet var de officiella förhandlingarna mellan Finlands och Tysklands militära ledning 20.5—16.6.1941. Dessa avslutades med ett avtal mellan generalstaberna genom utväxling av telegram, vilka dock aldrig offentliggjordes. Dock kände den högsta politiska och diplomatiska ledningen i båda länder till detta. Såsom redan av krigsansvarighetsprocesserna framgick, saknades en s.k. förbundspakt helt, ty den skulle varit alldeles för svår såväl att få till stånd i Finlands politiska organ som att sedan hemlighålla för bägge sidor. Kriget inleddes sålunda i en koalition, vilken ej hade någon annan officiell grund än i intressernas tänkta gemenskap. Ingredienserna för teorin om ett separatkrig fanns alltså redan av sig själva.

5. skedet utgöres av Finlands mobilisering 17.6.1941 och av det militära samarbetet därefter fram till först krigsutbrottet mellan Tyskland och Sovjetunionen (Barbarossadagen var 22.6) och sedan mellan Finland och Sovjetunionen (vilket

² *Paavo Talvela*, Sotilaan elämä. Muistelmat I (1976), passim; Jfr även *Ohto Manninen*, Saksa tyrmää Ruotsin-Suomen unionin. Historiallinen Aikakauskirja 1975.

konstaterades i den finska riksdagen 25.6 på kvällen). Problemet ligger speciellt för Finlands del i påståendet om "tredagarsneutralitet", 22—25.6.1941.

På grund av utrymmesskäl är det i det följande möjligt att mera noggrant behandla endast de tre senare perioderna. Jag vill dock omnämna att för de tidigare skedenas del utkommit *Markku Reimaas* avhandling rörande Finlands tyska förbindelser år 1940,³ samt docent *Ohto Manninens* verk angående den svensk-finska unionsfrågan,⁴ och att det således även av den anledningen är skäl att här lämna nämnda skeden obehandlade.

1. Kursändringens tidssättning samt motiv

Jägerskiölds förtjänstfulla Mannerheim-biografi⁵ utgår från den grundsynen, att Mannerheim företrädde den svenska linjen så långt som det var möjligt, på så sätt att huvudstabens män genast lotsade in Finland på den tyska linjen då Mannerheim i april tvingades till några veckors konvalescens i Sverige. Jag finner denna teori till sin första del helt riktig; det hör uttryckligen till förtjänsterna hos Jägerskiölds verk att denna nya skandinaviska synvinkel blivit framförd och betonad. Då de anglosaxiska strävandena grusats under vinterkriget försökte Mannerheim med en svensk linje på sommaren och hösten 1940 så länge det var realistiskt. Unionstankens sammanbrott i januari 1941, t.ex. det faktum, att Mannerheims dåvarande svenska officersgäster på intet sätt kunde försäkra, att den svenska regeringen faktiskt skulle tillåta dem att komma till Finlands hjälp, vilket de själva ville (de handlade ju utan att informera sitt försvarsministerium om detaljerna), ställde Mannerheim inför en tvångssituation. Enär Finland inte kunde reda sig utan hjälp, framför allt ej i det vidsträckta Lappland, måste man slutligen taga emot den från Tyskland. Detta framhåller även *Markku Reimaa* i sin ovanstående licentiatavhandling; man anslöt sig ej till Tyskland av lättsinne, utan blott såsom ett sista alternativ. I fråga om tidssättningen är jag dock av annan åsikt än Jägerskiöld, som daterar Mannerheims kursändring så sent som till maj eller juni. Vad jag kan se så har den skett redan i januari, senast i början av februari, vilket även de engelska diplomaterna i Finland vid denna tid uppmärksammade och vilket av det följande klart framgår.

Inom forskningen har man måhända ej ännu tillräckligt betonat att general Heinrichs resa till Berlin i januari 1941 — varvid Finland fick de första upp-

³ *Markku Reimaa*, Etupiirirajan molemmiin puolin. Suomen ulkopolitiikan vaihtoehtoja 1940. Licentiatavhandling i politisk historia (otryckt). Helsingfors universitet (1972).

⁴ *Ohto Manninen*, Toteutumaton valtioliitto. Ruotsi ja Suomi talvisodan jälkeen (1977).

⁵ *Jägerskiöld*, Fältmarskalken. Gustav Mannerheim 1939—1941 (1975). Finsk översättning med några tillägg: Talvisodan ylipäällikkö (Keuruu 1976).

gifterna om den s.k. Barbarossa-planen — skedde under den kända nickelkrisens svåraste dagar, dvs. under tvisten mellan Sovjetunionen och Finland om Petsamo nya nickelgruva. Det behövdes ett verkligt viktigt ärende för att Mannerheim i en dylik situation för en vecka skulle sända bort sin högra hand från händelsernas brännpunkt. Detta vittnar mycket om den stora vikt som man tillmätte resan.

Det är skäl att konstatera att då krisen skärptes i mitten av januari (omkring 15—23.1), ville Mannerheim, som hade erhållit alarmerande underrättelserapporter, genomföra en partiell mobilisering (23.1). President Ryti och den nya statsministern Rangell var emot detta, varför den blev ogjord. *Upton* och *Krosby* är, visserligen med olika skiftningar, av den åsikten att detta gav upphov till Mannerheims avskedsansökan, vilken ej heller den godkändes.

Då ovannämnda forskare närmast grundade sig på protokollen från krigsansvarighetsprocessen, vilka för denna del blott utgör en berättande källa, har vi numera på basen av privata samlingar i Finlands Riksarkiv en möjlighet att nå ett steg längre.⁶ Mannerheims egenhändiga avskedsansökan har nämligen bevarats i Rytis samling, och dess kopia i Mannerheims egen samling. Det lyder på svenska:

"Såsom jag redan muntligen framställt för Herr Republikens President, har jag kommit till den övertygelsen, att vår politik dag för dag, genom allt längre utsträckta eftergifter leder in vår stat på en farlig väg, äventyrande även våra förutsättningar till ett militärt försvar. Av denna anledning ser jag mig härmed tvingad att av Eder Herr President ansöka om befrielse från överbefälhavarskapet för försvarsmakten.

10.II.41 Fältmarskalk Mannerheim"

Även i general Waldens samling (vilken numera befinner sig i Yhtyneet Paperitehtaat OY:s bolagsarkiv i Valkeakoski) finnes ett genomslagsexemplar av Waldens avskedsansökan adresserad till Republikens President, lakonisk och icke underskriven, men av precis samma datum som Mannerheims. Försvarsministern har sålunda stött sin vän överbefälhavaren på det kraftigaste tänkbara sätt.

Då president Ryti ej önskat upplösa den nyss bildade regeringen, allra minst så här i början, tycks han ha behandlat de båda avskedsansökningarna med silkesvantar; inte ett knyst därom kom till offentligheten. Vid krigsansvarighetsförhöret frågade nog forskaren, justitierådet Petäys den förre presidenten om

⁶ *Mauno Jokipii*, Vuodenvaihte 1940—1941 uudessa valossa. Historiallinen Aikakauskirja 1977 s. 3—17 och s. 77—93 (med noggranna källhänvisningar). — Debatt om frågan mellan docent *Ohto Manninen* (Hist. Aik. 1977 s. 234—255 och s. 349—360) och undertecknad (Hist. Aik. 1977 s. 255—265 och 1978 n:o 1.) Manninen försvarar bl.a. tesen, att man i Finlands politik icke kan skönja någon större vändpunkt, då man även under unionsförhandlingarna med Sverige hela tiden hade hoppats om tysk hjälp. — Om den militära sidan se *Ohto Manninen*, "Barbarossa" ja suomalaisten operaatiokaavailut. Sotilasaikakauslehti 1976 n:o 6—7.

betydelsen av Mannerheims avskedsansökan, men även då undvek Ryti frågan av korrekthetsskäl.⁶⁴

På grund av det lyckade hemlighållandet har man ej helt kommit till klarhet beträffande Mannerheims motiv. Ett skarpt uttalande i nickelfrågan i början av januari samt det faktum att avskedsansökan skedde vid nickelkrisens höjdpunkt i februari, skulle peka på att Finlands överdrivna undfallenhet skett just i nickelfrågan. Man frågar sig dock om den av Paasikivi 6.2 föreslagna bytesaffären av Petsamo-området mot ersättning i andra områden, vilket skulle ha brutit våra förbindelser med Atlanten, uttryckligen skulle ha äventyrat våra försvarsförutsättningar, t.ex. det samarbete som skedde med tyskarna, vilket samarbete just hade begynt planeras i och med Heinrichs resa till Berlin.

Flera omständigheter vittnar om den centrala betydelse som Petsamo-frågan hade i detta skede. Sälunda säges det i Halders dagbok 1.2.1941 som ett av överste Buschenhagen från Norge inrapporterat meddelande, att 500 ryska fiskerbåtar, vilka var och en rymde 30 man, hade samlats i Murmansk. De kunde således transportera 15 000 man, vilket motsvarade en tysk division. Av den anledningen fruktade man att ryssarna måhända skulle genomföra ett preventivt anfall sjöledes mot Petsamo. Om så skett hade Führern gett order åt Tyska 2 Bergsdivisionen i Kirkenäs att omedelbart igångsätta operation Renntier, dvs. ockuperingen av Petsamo-området. Petsamo skulle då bli ett slagfält för stormakterna.

Nu verkar det som om minister Kivimäki, vilken hela tiden från Berlin hade sånt iögonfallande positiva och roingivande rapporter om tyskarnas inställning i nickelaffären, skulle ha blandat sig i utvecklingens gång. Den 7 februari telegraferade han till utrikesministeriet: "Kan jag såsom fjärde alternativ föreslå att Tyskland temporärt skulle ockupera gruvområdet? Svar per telefon." Följande dag försäkrar Kivimäki bland annat: "Till er kännedom, Ribbentrop den femte sagt mig han ej tror att Ryssland leder nickelfrågan till konflikt. Hänvisade till utlåtandet Molotov gjorde då han var här. Weizsäcker, Wiehl tar ej i dag tanken om byte av områden på allvar . . . Enligt Veltjens åsikt skulle krigsoperationer i Norden om vintern komma vid en mycket oläglig tidpunkt." Samma dag 8.2 har Kivimäki även telegraferat direkt till Mannerheim i frågan. "Är Petsamo-områdets militärpolitiska betydelse för Tyskland gentemot Ryssland och England tillräckligt känd av de därvarande tyska militärattachéerna och via dem hit klargjord", frågade han. Mannerheim synes genast ha utfört arbete på befallning. Redan Greiner berättar i sin bok (1951) hur marskalken den 8 februari för den tyska militärattachén Rössing påpekat att om ryssarna lyckas komma i besittning av gruvorna i Petsamo, så kan de samtidigt kontrollera underhållsvägen för de tyska trupperna i Nord-Norge.

⁶⁴ Ryti kunde redan 12.2 övertala Mannerheim att avstå från sin begäran, men tydligen genom att han själv antog Mannerheims fastare linje mot Sovjetunionen.

Avskedsansökan 10.2 skulle sälunda ha varit höjdpunkten i Mannerheims verksamhet, som motarbetade avträdandet av Petsamo. Paasikivis överlåtelseförslag kan sägas ha varit ett för vårt land passande om också smärtsamt alternativ. Det tog dock ej alls i beaktande Tysklands militär- och ekonomiskpolitiska synpunkter, och därpå föll det. Paasikivi var ej heller informerad om våra militärens tyska förbindelser, vilka skulle ha störts genom avträdandet av Petsamo. Det kan tänkas, att om Petsamo inte längre tillhört Finland, så skulle Tyskland ej ha känt något större intresse för landet.

Ett relativt ringa ärende åstadkom slutligen brytningen mellan den omedgörlige Witting och undfallenhetsanhängaren Paasikivi. Regeringen hade utfärdat noggranna instruktioner angående den möjliga framtida sammansättningen av det till Petsamo planerade multilaterala nickelbolaget. Paasikivi trodde sig dock kunna vara smidig och lovade muntligen Vysjinskij, att de ryska ingenjörerna i gruvan kunde få utgöra t.ex. 20 % av styrkan. Efter att ha hört detta sände Utrikesministeriet ännu samma dag två korta telegram till Paasikivi. Det första (F 88) lød: "Håll Er visavi de olika punkterna i nickelfrågan inom ramen för härifrån givna instruktioner." I det senare (F 89) stod det: "Vi ber från och med nu att Fieandt med sitt namn bestyrker de telegram han avsänder." Bankdirektören Fieandt hade redan flera veckor tidigare såsom speciellt befullmäktigad i nickelaffären blivit avsänd som förhandlare till Moskva. Ministeriet tänkte sig uppenbarligen, att han ej vore lika medgörlig som Paasikivi, och först om det även i hans telegram ingick varningar, så skulle nöden stå för dörren. Den nya ordningen, vilken otvivelaktigt diskriminerade sändebudet, kränkte djupt Paasikivi, som omedelbart drog konsekvenserna därav och den 20 februari i sin tur bad om avsked.

Man vet att en av de socialdemokratiska ministrarna i regeringen Mauno Pekkala med sin egen avgång ville stödja Paasikivi, men att partiet ej tillät detta. Det torde ha utgjort bakgrunden till att Paasikivi senare gjorde honom till sin statsminister.

Sammanfattningsvis kan det konstateras, att motivet till Mannerheims avskedsansökan ingalunda var huruvida man satte tilltro till hans underrättelserapporter eller ej. Det var fråga om mera än blott partiell mobilisering; hela Finlands politiska kurs avsågs. På samma sätt var det med Paasikivi: fastän man utgick ifrån nickelfrågan, så behandlades egentligen landets hela diplomati. Man kunde tillspetsat säga, att Mannerheims ständaktiga inställning nu stod emot Paasikivis undfallenhetslinje. I slutet av februari 1941 ställdes president Ryti och Rangells regering på allvar inför ett avgörande av sin inställning beträffande dessa båda verksamhetslinjer.

Vi vet vilket val republikens president och regeringen slutligen träffade. Mannerheims avskedsansökan ändrade Rytis inställning. Den så kallade "militärlinjen" visste bättre vad den ville, den civila linjen fogade sig småningom, vilket

förmärktes även därav, att då den föregåendes förberedelser på våren 1941 var goda, så var den senares ganska bristfälliga. Valet träffades dock inte i en handvändning. Regeringens tre månader långa tvekan på våren 1941 berodde i huvudsak på en plötslig förändring i tyskarnas tidigare så modiga attityd. Det kommande fälttåget till Balkan (Operation Marita), vilket sedan företogs i april—maj, föranledde dröjsmålet, som hade en direkt inverkan på de förslag vilka gjorts Finland. Först i början av maj synes Finlands situation slutgiltigt avgjorts: Paasikivi beviljades avsked 26.5.1941. Marskalken kvarstod på sin post, statsrådet gick. Det behövdes år av utveckling, innan mönstret åter förändrades.

Man måste giva ett erkännande åt de finska ledarnas aktivitet vid årsskiftet 1940—1941. Närmandet till Tyskland — t.ex. general Talvelas och general Heinrichs resor till Berlin — skedde på finländskt initiativ. Man bör dock fråga sig, vad som utövade ett så stort tryck, att det gradvis fick den anglosaxiskt inriktade Mannerheim och genom honom den av samma åsikt varande Ryti in på helt nya linjer, från västliga till svenska förbindelser, och efter besvikelser till kontakt med Tyskland. Svaret måste i bägge avseenden vara: Finlands situation upplevdes som hopplös efter vinterkriget, och efter det därpåföljande skedet av krigshot direkt desperat. Först kom ju augusti-krisen, sedan rapporterna från Berlin i november, dvs. Molotovs förslag om Finlands likvidation, (vilken *Juho Niukkanens* dagbok visar ha kommit till de politiska kretsarnas i Finland kännedom nästan genast, och inte — såsom man i litteraturen har trott — först på våren) och för det tredje nickelkrisen i januari—februari. Det hopplösa läget fordrade radikala åtgärder. Endast en stark dynamik kan förklara en så här stor åsiktsförändring hos dessa hårda män.

Genom tidssättningen av kursändringen till en tidig tidpunkt, vilket forskningen hittills försökt motarbeta, enär man ansett det moraliskt oförsvärligt att grundligt förbereda ett anfallskrig, erhålles vid närmare eftertanke ett helt motsatt intryck. Omsvängningen har uttryckligen skett så *tidigt*, att det enorma trycket på Finland fortfarande var en realitet, och man ej visste av någon räddning. Det var alltså då fråga om säkerhetspolitik och icke konjunkturpolitik. Just det, att avgörandet föll så tidigt, gör att det blir mer förstäligt, än om det hade skett senare, i andra omständigheter och sinnesstämningar. Kontinuiteten i årsskiftets olyckliga omständigheter, förde dock senare på sommaren Finland i krig, fastän situationen då redan höll på att förändras. Ur denna synvinkel sett ligger det något av ingredienserna i antikens ödestragedi i fredshösten och -vintern 1940—1941.

2. Tidpunkten för "steget ut"

Det svenska sändebudet Assarsson — känd såsom Paasikivis kollega — diskuterade i Moskva 2.5.1941 med Förenta Staternas ambassadör Steinhardt nordiska

angelägenheter. Den sistnämnde hade under vinterkriget fungerat som sitt lands representant i Helsingfors och var känd som en Finlandsvän; han berättade också själv för Assarsson att han "bombarderat" Washington med begäran om att man åt Finland skulle giva största möjliga ekonomiska hjälp. Han hade — som Roosevelts personliga vän — bl.a. åstadkommit att Finland nyligen beviljats kredit på 6 miljoner dollar. Nu hade dock Steinhardt från pålitligt håll fått veta, att Finland satsat sin existens på ett enda kort — Tysklands seger. Steinhardt kunde ej förstå, hur Ryti, vilken han kände som anglofil och ansåg som en klok man, på detta sätt hade drivit i Tysklands händer. Han hade telegraferat därom till Roosevelt.

Det lönar sig att lägga Assarssons egna kommentarer på minnet rörande de olika rykten, vilka Steinhardt hört om Finland. "Av de ledande finländarnas uttalanden, de finländska tidningarnas nyhetsförmedling och genom mångahanda andra tecken kan vi på engelskt, amerikanskt och ryskt håll varje dag finna bevis på att Finland numera övergett sin neutrala position. Oberoende av hur det förhåller sig därmed, och så länge Tyskland inte givit några säkra löften, skulle det synas som en försiktigare politik att åtminstone utåt visa en förbehållsam och strängt neutral inställning gentemot Tyskland . . .", skriver han.⁷

Assarsson diskuterade 29.5 med Finlands charge d'affaires, minister Hynninen, som nyss återvänt från Helsingfors. Även denne sade sig hemma ha förmärkt, hur hela Finlands ledning — presidenten, fältmarskalken, utrikes- och försvarsministrarna — trodde på ett snart krig mellan Tyskland och Ryssland. Hynninen förvånade sig över att också de gamla Englandsvännerna Ryti och Mannerheim hade godkänt Finlands nära samarbete med Tyskland. I Helsingfors rådde enligt honom en allmän övertygelse, att Hitler beslutat krossa bolsjevismen och att Finland därvid skulle få ersättning för lidna oförrätter. Mångahanda tyska agenter — professorer, musiker, affärsmän — strömmade in i landet och gjorde uttryckligen dylika uttalanden. Hynninen förundrade sig över dessa uttalanden, vilka stod i strid med den linje som det officiella återhållsamma diplomatskiktet i Tyskland företrädde.⁸

Hynninen medgav för Assarsson att regeringen i Helsingfors spelar ett högt spel och sätter hela sin existens på spel. Han ansåg, att Kivimäkis rapporter från Berlin hade haft stort inflytande på regeringens inställning. Paasikivi hade man däremot ej längre velat lyssna till. "Denne hade, enligt vad Hynninen strängt konfidentiellt anförtrodde mig (Assarsson), haft en stormig scen med bl.a. sina gamla vänner Mannerheim och Walden, vilka inte hade velat höra talas om några eftergifter (koncilians) åt Moskva. Man ansåg numera Sovjetunionen som

⁷ Vilhelm Assarsson från Moskva 2.5.1941 till utrikesrådet Staffan Söderblom. UD, HP1, Af 120).

⁸ Saken dryftas bl.a. av *Eino Murtorinne*, *Veljeyttä viimeiseen saakka. Suomen ja Saksan kirkkojen suhteet toisen maailmansodan aikana 1940—1944* (1975), passim.

en faktor av andra rangen (quantité negligible), och Paasikivis uppmaningar om ett visst tillmötesgående i nickelfrågan klingade för döva öron."⁹

Dessa intermezzon måste ha skett i mars—april 1941, då Paasikivi var i Helsingfors. Assarsson berättar ju i sina memoarer, att Paasikivi då han lämnade Moskva var indignerad på "president, utrikesminister och hela skocken". Han for hem för att "återföra regeringen till sunda vätskor, genom att på den tilllämpa legohjonsstadgandena".¹⁰ Jur.utrkand Paasikivi ämnade alltså giva Finlands oförstående regering vad den var värd, ty i den gamla legohjonsstadgan hade ju husbonden rätt till husaga. Utan tvivel var han ej senfärdig i denna sin avsikt, så man måste tänka sig att försöket skett i mitten av mars. (Då Paasikivis papper blir offentliga 1984, får man exakta datum). Då var även Kivimäki på besök i Helsingfors för att ombesörja värvningen av den finländska SS-bataljonen.¹¹ Kivimäki åter berättar i sina memoarer, hur han vid förhandlingar hos Ryti¹² hänvisat till Weizsäckers lugnande besked i Petsamo-frågan, vari den närvarande Paasikivi hade fordrat eftergifter. Samma kväll dinerade herrarna på Kämp. "Då jag stod i beråd att gå, rusade Paasikivi fram till mig och förkunnade med hög röst, att jag, med att hänvisa till Weizsäckers uttalande, äventyrat Finlands öde och att jag var ansvarig därom."¹³ — Säsom känt misslyckades Paasikivis alla medlingsförsök.

Assarsson gick redan följande dag (1.6) för att tala med den avresande Paasikivi själv, och förvissa sig om de nya sensationella informationerna. Denne "klagade bittert över den ringa förståelse, som han i Helsingfors hade rönt för sina synpunkter. Man ville ej längre lyssna till honom, och nu tvädde han sina händer och drog sig tillbaka medveten om att han fullgjort sin plikt mot sitt land under en lång arbetsdag".

Paasikivi berättade "att han under sitt senaste besök i Helsingfors förgäves sökt övertala regeringen att låta honom göra ryssarna ett kompromissförslag i nickelfrågan. Alla hans argument förkastades och man hänvisade till Kivimäkis försäkran att Tyskland skulle hålla sin skyddande hand över landet och att det vore oklokt att irritera tyskarna med åt Sovjetunionen gjorda eftergifter". — Finlands ledning trodde fullt och fast på Kivimäkis förutsägelser om ett tyskt-ryskt krig, och inte heller Paasikivi ville förneka möjligheten därtill. "Men han kan

⁹ Vilhelm Assarsson från Moskva 29.5.1941 till utrikesrådet Staffan Söderblom i Stockholm. UD, HP1 Af 121; jfr även *Assarsson* (1963), s. 71.

¹⁰ *Vilhelm Assarsson*, Stalinin varjossa (1963) s. 63. (Svensk original: I skuggan av Stalin, 1963).

¹¹ Circa 7. — 17.3.1941: *Jokipii*, Panttipataljoona, Suomalaisen SS-pataljoonan historia (1968), s. 32, 36, 38.

¹² Enligt dagboken av överste Walter Horn hade Kivimäki anlänt tillbaka till Berlin 15.3.1941. *Väinö Voionmaa*, Kuriiripostia 1941—1946 (1971) s. 11 har troligen fel, då han tror, att Kivimäki och Paasikivi var 16. eller 17.3. hos Ryti: torde enligt Manninen vara onsdagen den 12.3.1941, då de på samma gång var närvarande i Helsingfors.

¹³ *T. M. Kivimäki*, Suomalaisen poliitikon muistelmat (1965), s. 153.

lika gärna taga miste, och där sitter vi sedan." Till och med de utländska diplomaterna i Moskva, den tyske greven Schulenburg och Englands Sir Stafford Cripps kritiserade Finlands politik såsom oklokt. "Men i Helsingfors är man blind och döv", sade Paasikivi bittert.

Enligt Paasikivis åsikt hade Kivimäki i Berlin visat sig vara alltför lätt påverkad av allehanda rykten. Paasikivi tycks rent av ha gett sitt berömda temperament fria tyglar, ty Assarsson skriver en smula ironiskt, att det enligt samtalspartnern endast funnes en person som kunde styra landet i svåra tider, och hans namn var Paasikivi.¹⁴

Av samma tema har även en tredje vemodig variation bevarats. Assarsson lade 16.6.1941 märke till att den till Sveriges ambassad på artighetsvisit i anledning av konungens födelsedag anlända Hynninen var tydligt nedstämd. Han var bekymrad över Finlands framtid och berättade i förtroende men öppet för sin kollega vad som tyngde honom.

"Redan då han besökt Helsingfors i januari tyckte han sig ha lagt märke till, hur Finlands ledning genom militärernas påtryckning mer och mer sökt kontakt med Berlin på de svenska förbindelsernas bekostnad. Ifrågavarande tyskar hade vid dåtida tidpunkt intagit en avvaktande attityd till Finlands sonderingar. I Finland hade man dock under vårens lopp kunnat förmärka en ökad tysk propaganda. Antagligen ville man, genom att följa med de finländska myndigheternas reaktioner på denna propaganda, pröva uppriktigheten i de nyssnämnda sonderingarna, ty i Berlin liksom även annorstädes visste man nog att sådana män som Ryti och Mannerheim närmast var orienterade åt västmakterna.

Redan i april hade man dock på tyskt håll avslöjat sin önskning om att få använda Finland (finländskt område) i fall av alla eventualiteter, och de ledande männen hade tagit steget fullt ut. Landets öde hade satts att bero på ett enda kort. Paasikivi hade just vid denna tid under sin långa Helsingfors-semester kunnat konstatera denna omsvängning. Den hade gett anledning till häftiga meningsutbyten mellan honom och hans gamla vänner, vilka dock inte hade velat lyssna till hans varnande ord. Efter att ha återvänt till Moskva den 12 maj hade han för Hynninen tillkännagett hurudan situationen i verkligheten var, och därvid förklarat, att ett nytt tidsskede inledes i Finlands historia, vari han ej alls vill deltaga. Hynninen hade sedan själv under sitt korta besök i Helsingfors i mitten av maj märkt att Paasikivi hade haft alldeles rätt."¹⁵

De presenterade svenska rapporterna, där man från en förstklassig utsiktsplats via Paasikivi fick följa med sinnesstämningarna inom Finlands ledande skikt, skänker ett viktigt tillägg till den hittills förda diskussionen. Det övriga finländska materialet från riksdagsgrupper och partiarkiv stöder det helt, fastän här ej finnes plats för en mera vidsträckt presentation av frågan. Då Paasikivis arkiv, som är

¹⁴ Vilhelm Assarsson från Moskva 1.6.1941 till utrikesrådet Staffan Söderblom i Stockholm. UD, HP1, Af 121; jfr även *Assarsson* (1963), s. 72.

¹⁵ Vilhelm Assarsson från Moskva 16.6.1941 till statsminister Hansson i Stockholm. UD, HP1, Af 121.

i gott förvar i Finlands Riksarkiv år 1984 öppnas för forskarna, får man noggrannare kunskap. Dock får man redan nu via Assarsson, åt vilken Paasikivi har anförtrott sig, reda på att Finlands slutliga val av sida har skett tidigare än vad som allmänt har medgivits. Officersexpeditionen till Salzburg hade ej ens ännu avrest, då Paasikivi i Helsingfors förgäves stred för sin uppfattning. Den finländska ledningen hade i andanom redan tagit steget fullt ut innan de konkreta erbjudandena från Tyskland kommit.

3. De officiella förhandlingarna och Finlands beslut

De officiella förhandlingarna mellan Finland och Tyskland, vilka fick sin början med minister Schnurres besök hos Ryti 20.5.1941 och fortsatte genom underhandlingar mellan en militärdelegation, ledd av chefen för generalstaben, general Heinrichs, och tyska OKW-ledningen i Salzburg 25.5 samt med OKH-ledningen i Berlin (Zossen) 26.5 har så ofta och väl refererats i litteraturen, att de måste anses kända.¹⁶ Crosby har såsom bilaga till sitt sistnämnda verk även utgivit protokollen från underhandlingarna i Salzburg och Berlin.¹⁷ Dessa kompletteras på den politiska sidan av källpublikationen Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik (ADAP). Såsom känt hade Heinrichs delegation inga förhandlingsbefogenheter. Den tvingades verka som blotta mottagarparten visavi information angående operationer på basen av Barbarossa-planen, och uppskjuta avgörandena till de fortsatta förhandlingarna i Helsingfors.

Ett par anmärkningar torde vara på sin plats. På tyskt håll inbjöd man själv en eller flera finländska generalstabsofficerare till förhandlingarna; man tänkte sig uppenbarligen, att en av Mannerheim eller Ryti företagen resa skulle väcka alltför stor internationell uppmärksamhet, vilket man av hemlighetsskäl ville undvika. Från Rumänien, som befann sig i en liknande situation, kallades överbefälhavaren, marskalk Antonescu, vilken även var statschef, att träffa Hitler i München den 12 juni. Det synes som om Finland behandlades som en mera suverän stat, och samtalen vilka fördes var av verklig förhandlingsnatur, medan åter de underhandlingar, vilka fördes med Rumänien mera liknade ordergivning.

I slutet av maj vilseledde Tyskland som känt världen med falska rykten om underhandlingar med Sovjetunionen, bl.a. om användandet av Ukraina och transitorätt till Mellanöstern. Denna uppfattning gavs finländarna också av statssekreterär von Weizsäcker (eller möjligen av Dr Apelt), vilka 17.5 genom Kivimäki kände sig för angående Finlands önskemål t.ex. om gränser i händelse av ett

¹⁶ Korhonen 1961, s. 253—276; Upton 1965, s. 345—355; Jalanti 1966, s. 301—323; Crosby 1967, s. 157—173.

¹⁷ Crosby 1967, s. 316—327.

fredligt avgörande. Finlands regering övervägde ärendet grundligt i tio dagars tid.¹⁸ Under ett möte hos president Ryti 30.5 utformades svaret till Tyskland.

Deltagare var Ryti, Witting, Walden samt Mannerheim, Heinrichs, Talvela, Kivimäki. Sammanträdet kan alltså ej anses som regeringens inre rings eller krigskabinetts normala sammanträde, ty statsminister Rangell fattades, men närvarande var den i Finland varande minister Kivimäki, som i praktiken fick handha ärendets skötsel i Tyskland, samt general Talvela, som uppenbarligen på grund av sina höstliga emissarieresor inkallats såsom expert. — Regeringens officiella utrikesutskott bestod av Ryti, Rangell, Witting, Walden, Kukkonen och Pekkala, men den sammankallades sällan, därför att socialdemokraten Pekkala hörde till oppositionen.

Då själva dokumentet med flera kartbilagor är försvunnet, har det i hittills gjorda undersökningar behandlats i huvudsak enligt Kivimäkis berättelse vid krigsansvarighetsprocessen — dvs. en fyra år yngre källa. Nu har man dock även till förfogande protokoll förda av Buschenhagen och Kinzel i Helsingfors 3—6.6.1941, blott några dagar senare, och Kivimäkis rapport 26.6.1941, en knapp månad senare.¹⁹

Buschenhagen 3.6.1941

Politiska önskemål särskilt i det fall att inget militärt avgörande sker med Sovjetunionen, behandlas på diplomatisk väg.

De berör i huvudsak:

- Garanterandet av Finlands ställning som självständig stat.
- Garanterandet av Finlands territorium, med ifall möjligt gamla, avrundade eller kompenserade gränser.
- Ekonomisk hjälp, speciellt inom näringssektorn.

Fullgörandet av de politiska önskemålen är dock ingen förutsättning eller krav för en militär medverkan.²⁰

Kinzel 3.6.1941

4) General Heinrichs tog dessutom upp följande ärenden:

a) utrikespolitiska.

Finland har genom sitt sändebud i Berlin framfört följande önskemål ifall den tänkta operationen ej verkställs:

Garanterandet av Finland såsom självständig stat

Återfäendet av gamla och t.o.m. förbättrade gränser

Spannmålsleveranser²¹

Finlands utrikesministerium telegraferade 30.5.1941 till beskickningen i Berlin, att den i denna sak skulle anhålla om audiens i A. A. hos Weizsäcker följande dag

¹⁸ *Ohto Manninen*, Suomen "rauhantavoitteen" touko-kesäkuussa 1941. (Manuskript, inlämnat för professorskonkurrens i Tammerfors univ.)

¹⁹ *Crosbys* källpublikationsdel 1967, s. 331 och s. 336 samt *Kivimäki*, Suomalaisen politiikan muistelmät (1965), s. 298—300.

²⁰ *Crosby* 1967 s. 331.

²¹ *Crosby* 1967 s. 336.

eller åtminstone möjligast snabbt för den samma dag med flyg anländande Kivimäki.²² Så skedde. Utrikesministeriet betonade i ett annat, genast efter Kivimäkis avresa avsänt telegram, vilket anlände till Berlin på morgonen 31.5, att "I de första samtalen måste garantifrågan ställas i främsta rummet. Likaså livsmedelsimporten. Övrigt skäl diskutera blott sonderande".²³ Den 4 juni informerades Kivimäki fortfarande i samma anda om de i Helsingfors förda militära underhandlingarnas gång. "I samtalen här har vi helt allmänt tagit upp andra än militära frågor. Ifall att förhandlingslinjen lyckas, har vi dock betonat våra önskemål i garanti- och livsmedelsfrågorna. Ni torde fortsätta därstädes."²⁴ Man kan se den försiktiga finska diplomatiska linjen: om gränserna ville man inte mycket tala i förväg, "innan björnen var skjuten". — Man förmärker vidare, att Buschenhagens ovannämnda nästan samtidiga redogörelse är utförligare än Kivimäkis memorandum en månad senare,²⁵ där på grund av krigets utbrott de territoriella frågorna redan kommit mer i blickpunkten.²⁶

På grund av den kända tudelningen av Tysklands militära ledning, anlände ovannämnda två huvudförhandlare till Helsingfors. Då Norge tillhörde Tysklands s.k. OKW-front, så representerades denna höga stab av den OKW underlydande norska arméns (AOK 20) stabschef överste Erich Buschenhagen. Östfronten skulle åter underlyda OKH. Denna Tysklands lantarmés stab representerades av chefen för underrättelsens östavdelning (Fremde Heere Ost) överste Kinzel. Mannerheims omvitnade formalitet kommer till synes däri, att emedan de sända förhandlingarna inte tillhörde Tysklands högsta officerskår, så deltog marskalken ej själv i underhandlingarna, utan lät sin stabschef Heinrichs och i allmänhet det motsvarande överstesiktet (Op.avd. överste Tapola, Int.avd. överste Roos) sköta de praktiska

²² UM, Utrikesministeriets hemliga telegram till Berlin 30.5.1941, B 244.

²³ UM, Utrikesministeriets hemliga telegram till Berlin 30.5.1941, B 245.

²⁴ UM, Utrikesministeriets hemliga telegram till Berlin 4.6.1941, B 256.

²⁵ Då ambassadör Schnurre mellan den 20 och 23 maj besökte Helsingfors för att föreslå samarbete mot Sovjetunionen (Obs, Auswärtiges Amtes handelsfördragsförhandlare sattes att ombesörja ett mycket viktigt politiskt uppdrag), utgick man ifrån, att Sovjetunionen frivilligt skulle fås att böja sig för Tysklands krav, till vilka även iakttagande av Finlands intressen hörde, och att de militära förberedelserna blott stödde dessa krav. "Då jag den 31 maj 1941 besökte statssekreterare Weiszäcker för att framföra Finlands önskemål om återfäendet av vårt lands forna gränser, territoriell kompensation i Fjärrkarelen i stället för ett måhända åt Sovjetunionen på Karelska näset avträtt område samt önsknings rörande vissa ekonomiska fördelar, så utgick man ifrån, att dessa fördelar skulle nås avtalsvägen mellan Tyskland och Ryssland." UM, T. M. Kivimäkis rapport från Berlin 26.6.1941, n:o 8.

²⁶ Däröfver dock redan UM, Utrikesministeriets hemliga telegram till Berlin 6.6.1941, B 260. — På Kivimäkis initiativ gav president Rytö i slutet av maj 1941 (enligt *Manninens* ovannämnda manuskript s. 4) historikern *Jalmari Jaakkola* uppdrag att skyndsamt författa en bok om Finlands östliga gränsfrågor. — Resultatet, Jaakkolas *Die Ostfrage Finnlands*, blev dock färdigt först i juli 1941, då den genast publicerades i Tyskland (efteråt även på engelska, finska, svenska och franska). Jaakkola gav enligt sitt löfte aldrig tillkänna, att han hade haft offentligt uppdrag av Finska staten, och blev därför efter kriget ofta personligen kritiserad för "sina" storfinska tankar.

förhandlingarna.²⁷ Med dessa herrar diskuterades i Helsingfors de tysk-finska operationsplanerna. Allt skedde ännu i villkorlig form det skall här betonas. Men allt kom efter en månad att realiseras precis som man överlagt. — Redan *Arvi Korhonen* har i sitt Barbarossa-verk visat, att dessa förhandlingar inte var sammanträden där en större grupp offentligt skulle dryftat frågor i en på förhand uppgjord ordning, utan snarare ett av enskilda personer och små grupper utfört centralt stabsarbete i frågan. Då tyskarna slutligen sammanfattade resultaten i form av protokoll — vilket finländarna å sin sida inte gjorde — kan man av dessa papper få en alltför officiell bild av de villkorliga förhandlingarna. Viktiga beslut fattades dock otvivelaktigt.

Svaret på tyskarnas "stora fråga" huruvida Finland skulle delta i kriget på Tysklands sida lämnades i presidentföredragningen 2.6.1941 ännu öppet, beroende av händelsernas gång.²⁸ Detta kommer även till synes i de båda tyskarnas protokoll, enligt vilka finländarna ej önskade börja ett anfallskrig. I Buschenhagens papper hänvisades som hinder för anfallskrig till presidentens bundenhet av regeringsformen, dvs. att blott Finlands riksdag kan besluta om krig och fred.²⁹ I Kinzels anteckningar "fann finländarna det önskvärt, att Tyskland först började operationerna, och de hoppades att ryssarna skulle provocera dem till anfall".³⁰ Sålunda kan man liksom Arvi Korhonen tänka sig, att fastän man i Helsingfors planerade ett långtgående militärt samarbete med tyskarna, så utgick man på finskt håll ytterst ifrån ett defensivt tänkande. Man trodde att kriget skulle bryta ut, men att Finland skulle delta blott av nödtvång.

Den onekligen skarpa källkritiken av Helsingfors-förhandlingarna i Arvi Korhonen verk drar nog en smula "hemåt". Upton tror av den anledningen ej alls därpå³¹ och Krosby säger angående Korhonen tankegång, att "alltid då det tyska bevismaterialet avviker från det finländska, så är tyskarna i bästa fall offer för missförstånd och har i alla händelser fel".³² För egen del anser jag trots allt att Korhonen i dessa detaljer till stor del har rätt. Den välinformerade Korhonen — han tjänstgjorde vid denna tid som major vid underrättelseavdelningen i det finska högkvarteret — lär nämligen haft vetskap om den verkliga dagen för beslutet, vilket skedde tio dagar *senare* (14.6). Av denna orsak har han vågat giva en så skarp ton åt sin källkritik av förhandlingarna i Helsingfors i början av juni. Bokens patriotiska och apologetiska sida kommer däremot till uttryck däri, att de två sista veckorna före kriget, då de slutliga avgörandena fattades, lämnas nästan helt obehandlade.

²⁷ Berättad av överste Keijo Mikola.

²⁸ *Korhonen* 1961, s. 281—284.

²⁹ *Krosby* 1967, s. 331.

³⁰ *Krosby* 1967, s. 336.

³¹ *Upton* 1965, s. 358—359.

³² *Krosby* 1967, s. 177 och s. 180.

Finlands militära vakuum var vid denna tid beläget i Lappland, där man under vinterkriget först hade hoppats på de västallierades hjälp och slutligen erhållit svenska frivilligtrupper. På hösten 1940 vid tiden för unionsförhandlingarna räknade man ännu med att erhålla fem svenska divisioner för Lapplands försvar.³³ Då det visade sig att man inte skulle erhålla dem, måste man slutligen lita till tyskarna, vilka såsom dåvarande härskare i Norge lätt kunde komma till Lappland. I Barbarossa-planen reserverade tyskarna två divisioner till Petsamo (och ytterligare skyddstrupper för de berömda nya nickelgruvorna) samt två divisioner till Salla. De föregåendes mål var att framrycka över tundran till Murmansk, de senare längs den nyss uppförda stambanan till Kolabukten i Vita havet. Efter att här ha avskurit Murmansk-banan, vars betydelse för de från västmakterna komna transporter till Sovjetunionen var stor, skulle tyskarna framrycka från söder längs banan till Murmansk.

Finländarna framförde redan i Salzburg och Berlin, men rätt energiskt i Helsingfors-förhandlingarna, önskemål om ytterligare två tyska divisioner till Salla, två divisioner till Hangö, som måste betraktas som en speciellt mot Tyskland uppförd flottbas, samt en division till Åland. Finländarna bad alltså om nio tyska divisioner till stöd för 16 finländska divisioner. Detta kan ej anses överdrivet, ty t.ex. i början av vinterkriget ställdes mot Finland 26—29 ryska divisioner, senare mera. Genom förhandlingarna med tyskarna erhöll Finland en av de fem extra divisioner man ombett, den s.k. Engelbrecht-divisionen (163.D), vilken med tåg transporterades från Norge via Sverige till Finland. Sålunda erhöll man slutligen av Tyskland fem frontdivisioner — samma antal, som man under unionsförhandlingarna hade önskat av svenskarna.

En viktig del i Helsingfors-förhandlingarna rörde tidssättningen för finländarnas mobilisering. Där om har docent *Ohto Manninen* från Helsingfors nyligen utgivit en skarp specialutredning.³⁴ Fastän tyskarna inte kunde avslöja begynnelse datum för Barbarossa (Hitler beslöt därom först 6.6), kom man inledningsvis på basen av den sannolika utvecklingen överens, att Finlands s.k. skyddstrupper skulle mobiliseras 10.6, de till Åland avsända regementena samt den till Hangös försvar satta finska divisionen 15.6 och den i Salla-Kuusamotrakten varande finska armékåren (Siilasvuos III AK) samma dag. En allmän mobilisering skulle däremot bero av utvecklingens gång. Den skulle begynna tidigast 16.6, senast 22.6.1941. Som orsak till uppskovet angavs, att man ville förvissa sig om en lyckad vårsädd, men mycket berodde därpå att en senare mobilisering säkerställde att kriget ej inleddes av finländarna. Även tekniska orsaker talade för en sen allmän mobilisering. Finland hade nämligen i vinterkriget och Moskva-freden förlorat så mycket tågmateriel,

³³ Jfr min sammanfattande framställning baserad på främst SUAV-projektet: *Mauno Jokipii*, *Suomi apua etsimässä 1930—1941*. Hist. Aik. 1976, s. 135—149.

³⁴ *Ohto Manninen*, *YH-päättös 1941*. Sotilasaikakauslehti 1977, s. 164—170 och s. 230—237.

att det ej på samma gång räckte till för de tyska transportererna från hamnarna i Bottniska viken till Lappland och för Finlands egen mobilisering. Den föregående måste genomföras före den senare påbörjades, vilket sedan även skedde.³⁵

Litteraturen har tillsvidare inte avgjort frågan, i vilket skede tyskarna erhöll lov av Finlands högsta myndigheter att långt innan krigsoperationernas inledande förflytta trupperna till Salla. Det kamouflerades ju till ett byte av den tyska divisionen i Petsamo genom finländskt territorium: den gamla divisionen skulle marschera från Petsamo till hamnarna i Bottniska viken, den från Tyskland komna nya divisionen från hamnarna i Bottniska viken till Petsamo. Användande samtidigt till Rovaniemi-trakten skulle divisionerna plötsligt 17.6 vända sig mot öster. Operationens vidd översteg klart alla i kraft varande transitofördrag, således har tillstånd därtill särskilt måst anhållas av Finlands regering. Då ärendet ej i de ovannämnda förhandlingsprotokollen behandlas, måste det höra till de frågor vilka omnämnes i bilagorna. Redan bland de önskemål Tyskland planerade att framföra för de finländska förhandlingarna 1.5.1941 finnes en punkt "Kvartermästarens stabs framförda önskemål till finländarna". Enligt på förhand uppgjorda planer upplästes de ej i Salzburg 25.5, utan de inlämnades skriftligt. I Buschenhagens protokoll från Helsingfors-förhandlingarna 3—5.6 finnes under punkt 8 en uppgift, att "Finland i princip godkänner de till kvartermästarens område hörande önskemålen, vilka framfördes skriftligt för Finland i Salzburg".³⁶ Finland har alltså senast den 5 juni godkänt den nya transitotrafiken. Det var i sista minuten, ty redan samma dag startade de första trupptransportfartygen från Stettin och Oslo med destination hamnarna i Bottniska viken (framme fr.o.m. 8.6). Denna tolkning stöddes av Buschenhagens ovannämnda protokoll och annars av tungt vägande logiska skäl samt ytterligare av en uppgift av *Helmuth Greiner*, vilken förde OKW:s krigsdagbok, om att tillståndet för de tidigaste trupptransportererna i Lappland erhöles vid förhandlingarna i Helsingfors.³⁷ — Tyvärr har vi här en situation, att papperet om själva det stora avgörandet fattas, fastän talrika papper om enskildheter finns i behåll. Så har man i OKW (Wehrmachtsführungsstab, Abteilung Landeswehr VI/Qu) 10.6.1941 utarbetat en lång serie "Besondere Anordnungen für die in Finnischen Hoheitsgebiet untergebrachten Deutschen Truppen", som noga reglerar tyskarnas beteende i norra Finland från militärstraffrätt till underättelstjänst och de blivande krigsfångarnas ställning.³⁸

³⁵ Förutom *Manninen* även *Kai Sarmanne*, *Strategiset joukkojen siirrot viime sodissamme*, Tiede ja ase 20, 1962 och *Pentti Karppinen*, *Suomalaisten saksalaille joukoille suorittamat kuljetukset Suomen sodassa 1941—1945*, Tiede ja ase 24, 1966.

³⁶ *Krosbys* källpublicationsdel 1967, s. 313, 322, 333; Förarbeten för önskemålen *Bundesarchiv-Militärarchiv*: "Richtlinien für das Verhalten der Truppe in Finnland" 22.5.1941 RW 3/N. 577, fol. 81—84.

³⁷ *Helmuth Greiner*, *Die Oberste Wehrmachtsführung 1939—1943* (1951), s. 387.

³⁸ *Bundesarchiv-Militärarchiv RW 4/v 641, Nr 44903/41 g. K. Chefs.*

Samma avgörande kan man indirekt läsa ur utrikesminister Wittings samtal med det svenska sändebudet K. Westman 14.6.1941.

”Herr Witting meddelade i detta sammanhang, att Finland hade ställt två villkor för sitt medgivande i truppernas transitofråga: 1) tysk hjälp om påtryckningsmedel från Rysslands sida skulle förekomma, 2) ’moralisk och materiell’ hjälp i det fall att Finlands import från utlandet på grund av medgivandet skulle försvåras. Witting förklarade att uttrycket ’moralisk hjälp’ avsåg tyska påtryckningar gentemot Ryssland, sålunda att det möjligtvis skulle förse Finland med nödiga artiklar, vilka icke stod att få på annat håll.”³⁹

Om man jämför detta med Buschenhagens och Kinzels protokoll, förmärker man genast, att Witting här redogör för de militära underhandlingarna i Helsingfors tio dagar tidigare. Det fångar ens uppmärksamhet, att han ställde ett svar i de politiska garantifrågorna som ett direkt *villkor* för transporter i Lappland. Detta nämner ovannämnda källor ingenting om, och det svar Kivimäki fick gavs först 10.6, då transporter redan pågick. Betonandet är således finländskt, men av Wittings ord kan man dra slutsatsen att Finlands medgivande gavs just i Helsingfors.

Finlands reella avgörande på krigskabinettsnivå härstammar alltså från den första veckan i juni, men man måste medge, att det politiska beslutet på bredare bas ännu fattades. President Ryti gav i regeringens plenum måndagen den 9 juni 1941 en omfattande översikt av läget, vari han till en början redogjorde för de tyska transporternas ökning i Lappland. Först i detta skede fick *hela* den finska regeringen veta om denna fråga, som alltså presidenten och ”krigskabinettet” redan färdigt avgjort. Ryti förmodade i sitt tal att Tyskland skulle sända ca 200 divisioner, många pansarvagnar och flygplan till sin östfront.

”Man påstår att det fortfarande förs diskussioner. De är inte nu av ekonomisk natur, utan politisk-militära. Kraven är synbarligen ganska långtgående och främmande fördelar och rättigheter användes synbarligen även nu som köpemedel. Tysklands krav torde vara sådana att en stormakt knappast kan godkänna dem. Stalin försöker nog bevara freden och gör rätt långtgående eftergifter, men även han har sina generaler och nationalister. Den apparat, som på bägge sidor har satts i rörelse, är så enorm, att den är rätt så svår att stoppa. Även Rumänien och Ungern står under vapen. Konflikten kan nå sin brännpunkt redan före midsommar. Även vi är tvungna att gripa till vissa försiktighetsåtgärder, och den militära ledningen har även inkallat vissa truppförband till extra reservövningar, och förbereder deras utvidgning. Om kriget bryter ut, så sker det synbarligen i området mellan Östersjön och Svarta havet, och när möjligen norrut först senare.”⁴⁰

Efter att ha känt sig för angående det första anspråkslösa skedets begynnande i Finlands mobilisering, de s.k. skyddstruppernas mobilisation, företog Ryti en omfattande uppräknings av de fientliga åtgärder vilka Sovjetunionen vidtagit sedan Moskva-freden. Sina slutsatser iklädde han följande form:

³⁹ K. Westman från Helsingfors 14.6.1941 till Sveriges statsminister. UD, HP1 Af 121, N:o 781.

⁴⁰ Riksarkivet, Risto Rytis dagbok (memoarer) s. 4.

”Om ett krig nu bryter ut mellan Tyskland och Ryssland, så kan det vara till gagn för hela världen. Tyskland är för tillfället den enda stat, som kan besegra eller åtminstone ansenligt försvaga Ryssland, och det torde ej vara till skada för världen om även Tyskland försvagades i denna lek. Men ett största möjliga försvagande av Ryssland är ett villkor för vår räddning. Om Ryssland vinner kriget, så kommer även vår ställning att bli svår, ja kanhända hopplös. Om Ryssland bestämmer i världen som segrare, så kan ingen stödja eller hjälpa oss. Men Ryssland är nu ytterst starkt. Om det ännu skulle lyckas att hålla sig i fred ett år till, medan de övriga stormakterna slåss med varandra, så skulle lika litet Tyskland som någon annan stat längre kunna besegra det. Sålunda, hur grymt det än måhända låter, måste vi nästan önska att krig bryter ut mellan Tyskland och Ryssland, naturligtvis hoppandes att vi själva kan hålla oss utanför.”⁴¹

Ur denna kända punkt i Rytis tal har den Sovjet-estniska forskaren *Herbert Vainu* fått ämnet till sin teori om Finlands statslednings ”storstrategiska” syften i början av år 1941. Enligt honom ämnade Finland med tysk hjälp erövra de Fjärrkarelska skogstillgångarna, men samtidigt hela tiden vara så neutral åt väst, så att de diplomatiska förbindelserna ej skulle avbrytas eller åtminstone inte lida någon större skada. Efter det krigslyckan vänt sig, kunde Finland sedan med västmakternas hjälp behålla sina erövringar.⁴² — Källkritiskt sett är det omöjligt att gå lika långt som Vainu. Rytis fruktan för Sovjetunionen och hans anglo-saxiska sympatier kommer onekligen till uttryck i talet. Men på grund av den aktuella situationen bör man i främsta hand se det som ett försök till förlikning med vänster-medlemmarna i regeringen, vilka man lätt kan tänka sig motarbeta såväl den utvidgade transitorätten som den påbörjade mobiliseringen.

Trots de tyskfiendliga betoningarna i Rytis tal, vilka väl måste anses som äkta, satte sig vänsterns ministrar till motvärn. Pekkala var emot hela mobiliseringen: ”Folket vill ej ha krig, då det ej ens har bröd.” Fagerholm instämde med honom. Agrarförbundets Kukkonen åter kom med kraftiga inlägg för de av presidenten framförda synpunkterna. Regeringen förenade sig dock efter diskussionen med presidentens förslag, och ej heller vänsterministrarna gjorde förtroendefråga av sin opposition.⁴³ — Ännu samma dag kunde man avsända den första ordern om den ringa mobilisering, varom Mannerheim och Heinrichs 6.6 hade talat med Ryti under sitt besök hos denne. Skyddstruppernas mobilisering inleddes alltså på med tyskarna precis överenskommet datum 10.6.1941 — utan att möta allvarligt politiskt motstånd.⁴⁴

Då Finlands Stockholmsambassadör Wasastierna måndagen 9.6 anlände till kabinettsekreterare Boheman för att berätta om Tysklands Lapplands-transporter,

⁴¹ RA, Risto Rytis dagbok s. 5, först publicerat av *Upton* 1965).

⁴² H. M. Vainu, Suomen valtiojohton ”suurstrategiasta” vuoden 1941 alkupuoliskolla. Helsingin yliopiston Historian tutkimus- ja dokumentaatiolaitoksen Tiedonantoja VI, 1973 s. 35—51. Osmo Jussilas översättning från den ursprungliga artikeln i tidskriften *Skandinavskij Sbornik* XV, Tallin 1970.

⁴³ RA, Risto Rytis dagbok s. 5.

⁴⁴ *Manninen*, YH-päätös, s. 230.

sade han sig själv ha fått veta om saken under sitt besök i Helsingfors lördagen 7.6, men sade sig fått den uppfattningen att Tysklands ambassad skulle underrätta Sverige. Boheman direkt beklagade denna sena underrättelse.⁴⁵ Även genom en rapport från sitt sändebud i Helsingfors fick den svenska regeringen höra om saken samma dag,⁴⁶ och ett par dagar senare, att även Finlands övriga ministrar (förutom "krigskabinetet") hade fått besked därom först då.⁴⁷ Ett dylikt hemlighetsmakeri, riktat mot en god granne, väckte stor indignation i den svenska regeringen, vars underrättelsetjänst hade kunnat följa med de tyska transporterna redan från 4.6, och visste om att den första anlant till hamnarna i Bottniska viken 8.6. I Stockholm förstod man att Finland redan spelade sitt eget spel, utan att bry sig om den planerade unionskamraten.

I Finland hänsköts det nu redan en smula politiskt förberedda ärendet, ty man måste förmoda, att ministrarna berättade om saken för sina riksdagsgrupper, till riksdagens utrikesutskott 13.6. Av utlåtandena framgår att soc.dem., svenskarna och framstegspartiet var kritiska, medan däremot IKL, Samlingspartiet och agrarförbundet godkände regeringens åtgärder. I varje parti fanns det dock oliktänkande, vilket måhända just var orsaken till att något direkt beslut ej fattades.⁴⁸ Under samtalets gång påpekade riksdagsman Reinikainen att det ur minister Wittings tal till utskottet framgick, att kriget troligtvis ej stod att undvika och att Finland klart var bundet vid axeln. Man borde dock försöka sträva därhän, att man ej själv påbörjade ett anfallskrig, "icke ens liksom Gustav III vid Puumala". Detta var en djärv hänvisning till att den finska regeringen med vilja kunde tänkas åstadkomma ett kamouflerat intermezzo, liksom Gustav III år 1789. Säkerligen väckte det vrede inom regeringskretsar, men just med dess hjälp ville ju talaren verka dämpande på en möjlig anslutning till kriget.

Till det annars så färglösa protokollet för riksdagens utskott för utrikesärenden ansluter sig två avvikande åsikter. Ordföranden Voionmaa ansåg att en noggrann information i ärendena ej under vinterkriget hade stört regeringens befogenheter.

"Beklagligtvis hade ett sådant samarbete nu ej uppstått, utan i riksdagskretsar hade man fått mer eller mindre detaljerade meddelanden om skedda fakta i efterhand, då riksdagen inte längre hade någon möjlighet att påverka besluten. Ett dylikt förfarande i fosterlandets stora avgöranden bådär säkerligen ej gott, ty i dessa tider kan icke några enstaka regeringsledamöter svara för landets öden, utan därför behöves ett fritt från formaliteter, pålitligt samarbete mellan regering, riksdag och hela folket; det är vad man nu saknar."

Av samma åsikt i sitt skriftliga utlåtande var Atos Wirtanen. "Regeringens meddelande ställer riksdagen inför fullbordade fakta. Regeringen har av någon anled-

⁴⁵ UD, Kabinettsekreterare Bohemans PM 9.6.1941. Af 121.

⁴⁶ UD, K. Westman från Helsingfors 9.6.1941 till stats- och utrikesministrarna. Af 121.

⁴⁷ UD, K. Westman från Helsingfors 11.6. 1941 utrikesrådet S. Söderholm. Af 121.

⁴⁸ *Väinö Voionmaa*, Kuriiripostia 1941—1946 (1971), s. 36—38.

ning låtit sakerna utveckla sig tills någon återvändo ej är möjlig." Han beklagar Finlands fjärmande från de stora demokratierna och Sverige. Ett uppgivande av neutraliteten utsätter Finland för stora faror, varnade han.⁴⁹

Oppositionen verkar, ifall man räknar i hela partier, i riksdagen under denna tid ha utgjort en knapp majoritet (ca 109 röster mot 91), så den kan nog skylla sig själv för att den inte i detta skede fällde regeringen t.ex. medelst en interpellation. Härför har man främst kritiserat — även från de egnas sida — socialdemokraternas ordförande Tanner, vars parti utgjorde den största gruppen bland motståndarna till kriget.⁵⁰ Han var nyckelpersonen däri, att regeringen som han ej själv tillhörde, kunde operera med ryggen fri. Nu den 13.6 erhöill regeringen av riksdagens utskott för utrikesärenden om ej helt fria händer, så åtminstone en möjlighet att fortsätta på sin linje.

Sverre Hartmann i NMT 1961 och *Krosby* i sitt andra verk 1967 kunde med hjälp av Tysklands i Helsingfors varande militärattaché överste Rössings till OKH 15.6 avsända rapport konstatera när Finland sannolikt slöt upp vid Tysklands sida. Det skedde vid presidentens och regeringens utrikesutskotts möte 14.6.1941, där presidenten "godkände de finsk-tyska militära avtalen".⁵¹ Docent *Ohto Manninen* har i en skarpsinnig och lyckad artikel i Finsk militär tidskrift (*Sotilasaikakauslehti* 1977) dock visat, att Rössing och Heinrichs inte menade någon skriven överenskommelse. Innehållet i beslutet var således inte teoretiskt, utan praktiskt: mobiliseringens andra, redan mera omfattande skedes igångsättande åter precis vid den tyskarna utlovade tidpunkten 15.6. Till dessa trupper hörde Ålands och Hangös bevakningstrupper samt den i Kainuu — i de tyska Sallatruppernas södra flank — placerade Finska III Armékåren. Sammanlagt mobiliserades nu ungefär 30 000 man, eller lika många som hela den fredstida armén. Därigenom minskades Finlands valfrihet. Hittills hade Finland i någon mån bevarat fria händer och en ganska troingivande neutralitet. Då nu en stor del av de sålunda mobiliserade finländska trupperna genast från 15.6 underställdes den tyska staben i Rovaniemi, kan man säga att den formella neutraliteten förvandlades till ett skådespel. Detta tycks även våra högsta militärer ha ansett.

Sålunda säges i general Erfurths dagbok på kvällen 14.6: "Heinrichs meddelade mig resultatet av regeringens sammanträde i dag på eftermiddagen. Republikens president hade varit ståndaktig och godkänt de tysk-finska militära avtalen."⁵² — Då Rössing vid denna tid fungerade som Erfurths underlydande, så kan dessa underrättelser ha samma källa, men åtminstone har alltså två eniga utsagor bevarats på olika håll. Det motsvarande svenska papperet har sedermera utgivits av

⁴⁹ Riksdagens utskotts för utrikesärenden protokoll 13.6.1941 klo 13.35. Bilagorna I och II; *Atos Wirtanen*, Mot mörka makter (1963), s. 176—178.

⁵⁰ *Voionmaa* 1971, s. 38; *Edwin Linkomies*, Vaikkea aika (1970), s. 89—90.

⁵¹ *Krosby* 1967, s. 195; *Earl Ziemke*, Saksalaisten sotatoimet Pohjolassa 1940—1945 (1963), s. 190. (Engelskt original: *The German Northern Theater of Operations 1940—1945* (1960).)

⁵² Riksarkivet, General Erfurths dagbok (kopia) 14.6.1941.

Leif Björkman (1971). General Heinrichs har 14.6 även för Sveriges militärattaché Curt Kempf berättat samma sak: "Finland har nu tagit ett avgörande steg, vilket måhända kommer att missförstås på svenskt håll. Men Finland har inga alternativ efter de erfarenheter man har av den med ryssarna ingångna freden." Nu hade landet fått nödvändiga garantier från Tyskland.⁵³

Den fjärde källan, vari redogörs för det avgörande sammanträdet, är Rytis s.k. dagbok (memoarer).

"Den 14 juni 1941 var fältmarskalk Mannerheim, statsminister Rangell, ministrarna Walden och Witting samt general Heinrichs hos mig för att var och en på sitt område redogöra för läget. Mannerheim var nästan säker på att ryssarna, om det blev krig mellan Tyskland och Ryssland, genast anfäller även oss, åtminstone i luften, men möjligen också till lands och sjöss, och således var militära försiktighetsåtgärder i en avsevärd utsträckning av nöden, vilka han även redan igångsatt."

Uttrycket är ej lika klart som i de utländska källorna, men reella olikheter förekommer ej. Militärenas åtgärder godkändes av den civila ledningen. Man hittade även på att hänvisa till 87 paragrafen i Värnpliktslagens verkställighetsförordning, enligt vilken försvarsministeriet beslutar angående försiktighetsåtgärder. Sålunda behövde beslutet ej underställas regering eller riksdag och man undvek ett möjligt inrikespolitiskt motstånd och ett säkert utrikespolitiskt missnöje.⁵⁴

Den stora mobiliseringen var dock ej ännu verkställd, tärningen inte ännu slutgiltigt kastad.

4. Hade Finland ett militäravtal?

Såsom tyskarnas högsta militära representant i Finland anlände 14.6 till Helsingfors general Waldemar Erfurth, tidigare femte generalkvartersmästare i OKH. Med samma flygplan anlände den förutvarande huvudförhandlaren överste Buschenhagen, vars uppgift var att först insätta Erfurth i dennes uppgifter och sedan mottaga uppdraget såsom den tyska arméns stabschef i Rovaniemi. Herrarna anmälde sig för den finländske stabschefen general Heinrichs och Buschenhagen överlämnade sitt mångomnämnda "protokoll" för finländsk granskning. Enligt Erfurths anteckningar tog Heinrichs genast upp allmänna frågor. "Han bad, att Tyskland skulle garantera Finlands politiska krav och dess ekonomiska existens i det fall, att kriget inte blir av."⁵⁵ Denna möjlighet besvärade alltså fortfarande finländarna och de försökte — liksom även tio dagar tidigare — med alla medel

⁵³ *Leif Björkman*, Sverige inför Operation Barbarossa (1971), s. 310.

⁵⁴ RA, Rytis dagbok 14.6.1941 s. 7; Kopia om Försvarsministeriets beslut i Mannerheims samling; *Manninen*, YH-päätös, s. 231.

⁵⁵ RA, General Erfurths dagbok 14.6.1941.

få till stånd en ordentlig garanti för alla eventualiteters skull. Fastän Witting samma dag framlade ärendet såsom helt färdigt för Westman (s. 92), så har tydliga Kivimäkis uppgifter (s. 98) ej ännu helt tillfredsställt finländarna.

Tyskarna fann att ärendet var så viktigt för finländarna, att de ännu samma dag till OKW sände ett brådskande telegram. Däri sades:

"Finländarna önskar innerligt, innan de ger befallning om mobilisering av huvudstyrkorna, en försäkran om att kriget bryter ut, eller ber i annat fall om en bindande förklaring, att de politiska önskemålen uppfylles i händelse av en fredlig lösning. Svar ombedes före middag 15.6 till militärattachén i Helsingfors. Buschenhagen. Militärattachén."⁵⁶

Det var undertecknat av Buschenhagen, ty han ombesörjde ännu den dagen officiellt förbindelserna med Finland, samt militärattachén Rössing, ty telegrammet avsändes som en del av hans telegramväxling. Frågan behandlades sedermera av Erfurth, som 15.6 tillträdde sin befattning såsom "tysk general" vid det finländska högkvarteret. Då förenämnda dokument och minneskunskap nämner om överste Buschenhagens telegram, men en del senare dokument om det av general Erfurth avgivna svaret, så är det i grund och botten inte fråga om att de skulle stå i strid med varandra. Tysklands auktoritativa och "riktiga" representanter handlade i respektive fall ärendet.

På grund av ärendets vikt uppfyllde även den tyska ledningen ett så brådskande önskemål. I normal diplomati skulle det ju med sina tidsbestämningar ha räknats som ett ultimatum, men då även de viktigaste diplomatiska frågorna på Tysklands eget initiativ vid denna tid gick den s.k. militära vägen (från augusti 1940, börjande med Veltjens och Talvelas resor), var en snabbare behandling möjlig. Telegrammet anlände kring midnatt till OKH:s attachéavdelning och expedierades vidare till sin mottagare OKW:s general Jodl. Även Hitlers adjutant vid landstridskrafterna major Engel fick en kopia av telegrammet ännu samma natt. Ärendet behandlades sannolikt på morgonen 15.6 av Hitler, Keitel och Jodl. Svaret gavs i ett telegram, som genast skickades till Finland och varom man informerade även Auswärtiges Amt.

I det till Tysklands utrikesministerium avsända telegrammet meddelar Jodl att Buschenhagen fått i uppgift att meddela finländarna att man allvarligt måste räkna med ett förverkligande av krigsalternativet. Betydelsen av detta telegram har med fog betonats av *Sverre Hartmann* redan 1961.⁵⁷

Det svar som finländarna 15.6 fick genom Buschenhagen sades: "Ni bemyn-

⁵⁶ Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg Rw 4/641. Detsamma på mikrofilm T-312/1 01 0/9205502.

⁵⁷ Ambassadör Ritters PM 16.6.1941 (avser dagarna 14—15.6), ADAP XII: 2 n:o 636; *Sverre Hartmann*, Hvordan Finland ble med i krigen mot Sovjet juni 1941. Norsk militært tidsskrift 1961, s. 480.

digas att meddela, att de av Finland framförda kraven och förutsättningarna för verkställandet av åtgärderna måste anses uppfyllda. Anteckn. Keitel.”⁵⁸

Dessa förutsättningar var naturligtvis de förut refererade Finlands regerings garanti-mm. förslag, vilka Kivimäki förde till Berlin i månadsskiftet. Där om hade man av honom fått höra 10.6.1941 genom ett till president Ryti ”mycket konfidentiellt och personligt” avsänt hemligt telegram. Där i sades: ”På alla i brevet till Witting av den 1 juni omnämnda punkter har erhållits ett mycket tillfredsställande förhandssvar.”⁵⁹ Då nu detta nya liknande meddelande 15.6 genom antingen Buschenhagen eller — då han redan avrest till Rovaniemi — Erfurth nådde finländarna, så var det alltså bekräftelse på ett inledningsvis redan 10.6 erhållet, även diplomatiskt sett mycket viktigt besked om ett tyskt stöd i alla händelser.

Jag fann detta dokument i krigsarkivet i Freiburg, dit alla tyska militära källor numera återlämnats från Amerika; det finns naturligtvis även i vederbörande German Records at Aleksandria-serien som mikrofilm i alla större forskningsanstalter. Då enligt min åsikt dokumentet, trots sitt betydelsefulla innehåll, i forskningen hade negligerats, sökte jag försäkra mig om dess betydelse genom att intervju den nuvarande general Buschenhagen, vilken på gamla dagar mycket vital lever i albyn Oberstdorf vid Tyska Förbundsrepublikens sydgräns. Intervjun skedde hemma hos honom 14.7.1975; all medveten styrning av samtalet sökte jag undvika. General Buschenhagen kände genast igen detta dokument och berättade livfullt om dess tillkomst. Han berättade att han avlämnat svaret till Heinrichs före sin avresa till Rovaniemi 15.6 och ansåg, att det väsentligen hade inverkat på de ännu tvekande finländarnas slutgiltiga mobiliseringsbeslut 17.6. Det var i all sin enkelhet ett avtal mellan generalstaberna (”Generalstabsvertrag”), försäkrade han.

Buschenhagens syn på saken är enligt min mening trovärdig. Av hemlighetsskäl ville man ej använda sig av Hitlers namn. OKW:s befälhavare Keitel var en så högtstående tjänsteman, att en av honom på officiell väg avgiven försäkran omöjligt kunde jävas. Jodl hade samma dag för säkerhets skull meddelat det annars ganska på sidan hållna Auswärtiges Amt, att Führern själv stod bakom beslutet.⁶⁰ — Även det på hösten 1940 ingångna första transitofördraget rörande Lappland hade till en början bekräftats på nästan samma sätt, med det finländska utrikesministeriets ja-telegram 19.8.1940,⁶¹ de diplomatiska formaliteterna hade även då följt långt senare. — I detta fall bekräftades avtalet av den 15 juni på diplomatnivå först efter krigets utbrott: Hitler skrev 23.6.1941 ett artigt brev till pre-

⁵⁸ Freiburgs Krigsarkiv, signum RW 4/641; Korhonen 1961, s. 314; Manninen, YH-päätös, s. 232.

⁵⁹ UM, Kivimäki från Berlin 10.6.1941, hemligt telegram n:o 195; Manninen, YH-päätös, s. 233.

⁶⁰ Korhonen 1961, s. 315; ADAP XII: 2, s. 866 (daterat 16.6., avser de två föregående dagarna).

⁶¹ Martti Terä, Tienhaarassa (1962), s. 51.

sident Ryti, vari han bestyrkte ”de avtal, vilka ingåtts mellan våra militära myndigheter”.⁶² Ryti svarade därpå 1.7.1941 (utan att peka på några överenskommelser).⁶³ Detta var dock endast formaliteter. Finlands egentliga stora mobilisering igångsattes däremot på den diplomatiska bakgrund som Keitels telegram skänkt. Till ordalaget var telegrammet så anspråkslöst, att dess oerhört viktiga betydelse ej har uppfattats. Se där har vi det länge eftersökta militära avtalet mellan Tyskland och Finland.

Docent *Ohto Manninen* har i sin förenämnda artikel kritiserat Buschenhagens tankegång. Han påpekar bl.a., att den andra vågen i Finlands mobilisering redan 14.6 hade igångsatts, innan svaret från Tyskland inkommit. Telegrammet har alltså högst kunnat inverka på den tredje och största mobiliseringsvågen. Den återverkställdes först fr.o.m. 17.6 efter många dröjsmål, vilka han noggrant analyserar. — Sannolikt är även att Buschenhagen minns telegrammets avlämnande fel, och att det till slut, efter hans avresa norrut, ankom på Erfurth. Buschenhagen fick dock naturligen omedelbart vetskap om saken, ty ordalydelsen i svaret har med hans handstil antecknats i kanten på ett arkivexemplar. — ”Om denna telegramväxling skulle tolkas som ett fördrag, så skulle man måst tolka det som ett militärfördrag för fred”, skriver Manninen angående telegrammets innehåll. ”Slutresultatet var alltså det, att Keitels telegram var ägnat att uppmuntra finländarna till handling, men det bestämde inte finländarnas — ej ens den militära ledningens — handlingar.”⁶⁴

Manninen har sålunda, förutom ovannämnda minnesfel, visat att Keitels telegram inte utövat ett så direkt inflytande på Finlands mobilisering som Buschenhagen och den sig på honom baserande undertecknad har förmodat, utan snarast varit av allmänt uppmuntrande natur. Jag medger detta. Därutöver har Manninen funnit även ett motsatt bevis. Undertecknads intervju skedde 34 år efter händelserna, och är alltså inte särskilt beviskraftig. Nu har Manninen i Finlands utrikesministerium funnit minister Bruno Kivikoskis samtal med Buschenhagen i Rovaniemi 21.6.1941, dvs. ännu före krigsutbrottet. Redan då hade Buschenhagen omedelbart yttrat, att ”för en vecka sedan underskrevs det finländsk-tyska militärvtalet”.⁶⁵ Han syftade tydligt på Keitels förenämnda telegramväxling. Enär Buschenhagen redan för en mansålder sedan var av exakt samma uppfattning som nu, och han ändock fungerade som huvudförhandlare i dessa frågor, så skulle det behövas starka skäl för att omkullkasta hans motiverade åsikt.

Jag har kallat Keitels telegram för ett militärvtalet, fastän däri formellt även ingår ett klart civilt alternativ eller en politisk sida. Om man skulle betrakta fredsmöjligheten som ett verkligt alternativ, så vore avtalet ett politiskt fördrag; i en

⁶² Publicerat av Krosby 1967, s. 352.

⁶³ Krosby 1967, s. 355.

⁶⁴ Manninen, YH-päätös, s. 232—234.

⁶⁵ Manninen, YH-päätös 1977, s. 233.

diktaturstat skulle inga andra formaliteter än Ledarens ord ha behövts ens för ett politiskt avtal. Tyskarna kände dock själva till (och finländarna anade efter Sovjetunionens dementi 10.6), att inga förhandlingar i verkligheten fördes och således att ett fredligt alternativ ej längre hade stora möjligheter att förverkligas. Därför måste Keitels telegram tolkas som en uppmuntran till just militärt samarbete. Då det är det enda dokumentet från dessa avgörande dagar, vilket behandlar allmänna frågor länderna emellan, måste det anses som ett slags militärfördrag mellan Tyskland och Finland, trots att det till utformningen är rätt bristfälligt. Men ståtliga sigill gör ju ej ett dokument viktigt, utan dess funktion.

Hur passar det Buschenhagens förklaring, att då Tysklands ambassadör i Helsingfors Blücher, som i slutet av juni 1941 försökte taga reda på, vad de "överenskommelser" var, som Hitler nämnde i sitt brev till Ryti, inte kunde få något tillfredsställande svar av Auswärtiges Amt? Också Witting svarade honom 1.9.1941, att Finland *icke* hade någon överenskommelse med Tyskland, "aber es sind Hereinkünfte zwischen den zuständigen Militärs abgeschlossen." På liknande sätt försökte den först i mitten av juni anlända "tyska generalen" Waldemar Erfurth i augusti förklara för sig själv, vad man egentligen överenskommit. Finska generalen Hanell svarade honom 15.8, att mellan generalstaberna fanns *ingen* skriftlig överenskommelse (Doc. Ohto Manninen i ett brev till undertecknad 20.1.1978). — Den osökta förklaringen är enligt min mening följande: När OKW hade 16.6 rapporterat till AA, att man informerat finnarna, om att kriget sannolikt skulle börja, AA sannerligen inte visste själv, att OKW:s telegram till Finland 15.6 var så format, att man kunde tolka det även som en garanti för tyskt bistånd vid eventuellt fortsatt fred. I finska generalstaben hade man givit telegramkopian till Heinrichs, som genast hade givit den till Ryti (jämför nedan!). När Heinrichs blivit skickad till fronten, var Mannerheim i Mikkeli den enda, som kunde tänkas känna till saken. Men Erfurth ville inte fråga Mannerheim, därför att hans mening var att utnyttja fördraget som motivation för nya fordringar gentemot finnarna. — Ovannämnda negativa tolkningar gäller således icke som bindande motargument i saken.

Det finns även politiska bevis för att Finland hade något slags genom "militärvägen" ingått avtal med Tyskland. Den politiska situationen dryftades omkring 20.6 av valda representanter från centerns och vänsterns olika riksdagsgrupper; vid sammanträdet representerades svenskarna av von Born, Furuholm och Jern, framstegspartiet av Cajander och Heiniö, agrarförbundet av Niukkanen och Takala samt socialdemokraterna av Tanner, Voionmaa och Reinikainen. Då deras representanter (Furuholm, Cajander, Niukkanen och Tanner) 21.6 besökte Ryti för att officiellt diskutera läget, yttrade denne: "Härtill har Tyskland muntligen samtyckt, och detta samtycke har även på annan väg blivit kontrollerat (det finns en avskrift av det till en tysk general anlända telegrammet angående denna förfrågan)." — Den muntliga uppgiften är utan tvivel Kivimäkis meddelande och kontrollpapperet det telegram Buschenhagen och Erfurth fått av Keitel.⁶⁶

⁶⁶ Manninen, YH-päätös, s. 233.

En redogörelse i efterhand från samma tillfälle, av 25.6.1941, dvs. genast efter krigsutbrottet, finnes i agrarförbundets riksdagsgrupps protokoll, och skiljer sig en smula från den föregående: "Riksdagsman Niukkanen berättade vidare, att en delegation 21.6.1941 besökte presidenten. Presidenten redogjorde för läget på samma sätt som statsministern nyss gjort under sammanträdet. Han hade även nämnt, att fastän några löften från förhandlingarna med tyskarna ej finns till pappers, så har man dock enats därom, att Finland erhåller en sakelig kompensation."⁶⁷ — Enligt Niukkanens från samma vecka varande uppgift fanns det alltså inga papper, men nog ett klart avtal med Tyskland. Bilden stämmer med det ovan framförda. Det bör omnämnas att enligt samma mötesprotokoll var Niukkanen (som hade direkta förbindelser till tyskarna bl.a. via pressattachén Metzger, M. J.), så väl informerad, att han redan på kvällen 21.6 kunde meddela Ryti om Barbarossas upptakt följande morgon. — Cajander har senare (19.1.1943) berättat för Voionmaa att man då hos Risto Ryti redan visste, att Finland kommer att ge sin egen krigsförklaring till Sovjetunionen inom sex dagar.⁶⁸

Ryti hade vid förstnämnda förhandlingstillfälle tillagt, att Tyskland 19.6 diplomatvägen hade lovat leverera den mängd spannmål som Finland behövde, vilket man under vårens lopp förgäves hade försökt få av Sverige och som hade framförts vid samtliga förhandlingar med tyskarna i juni.⁶⁹ Genast efter krigsutbrottet 22.6 — dvs. tre dagar innan Finland gick med i kriget — "sade Ribbentrop åt Kivimäki, (att) Finlands önskningar ifråga om sina gränser kommer att förverkligas".⁷⁰ Två dokumenterade löften av Auswärtiges Amt rörande de centrala delarna i Finlands önskemål, föregick sålunda det av Hitler 23.6.1941, dvs. två dagar innan Finland själv gick med i kriget (!), per telegram avsända bekräftelsebrevet av de avtal som militärerna ingått. Man kan säga, att den diplomatiska arkivserien ypperligt kompletterar den militära arkivserien.

På en så här svag avtalsgrund gick man alltså i krig, förlitande sig på att de gemensamma intressena utgjorde en helt tillräcklig bas för koalitionen.⁷¹ Man kan säga, att tyskarna rätt har analyserat Finlands institutioner och finländarnas mentalitet, då de inte bad om mera — liksom ej heller av sina egentliga bundsförvanter Rumänien och Ungern. Tyskarna kunde ännu övertala Finlands högsta statsledning och militärkretsar till arrangemang, genom vilka Finland i en på

⁶⁷ Protokoll för agrarförbundets riksdagsgruppsammanträde 25.6.1941, 1 §. Centerpartiets arkiv, Helsingfors.

⁶⁸ Voionmaa (1971), s. 199.

⁶⁹ UM, hemligt telegram från beskickningen i Berlin 19.6.1941 till Utrikesministeriet, n:o 207.

⁷⁰ UM, hemligt telegram från beskickningen i Berlin 22.6.1941 till Utrikesministeriet, n:o 215.

⁷¹ Ernst Klink, Deutsche-finnische Waffenbrüderschaft 1941—1944. Wehrwissenschaftliche Rundschau VII:7 (1958), s. 375, 411—412; Krosby 1967, s. 212; Aspelmeier, Deutschland und Finnland während der beiden Weltkriege (1967), s. 116; Manninen betonar, att Finlands ledare avsiktligt höll i sär de diplomatiska överläggningarna i Berlin om kommande gränser, sändesleveranser m.m., och de militära överläggningarna i Helsingfors, för att undvika ett för tidigt underskrivet och komprometterande fördrag med Hitler (ovann. ms., passim).

förhand beräknad situation kunde fås att glida med i en som förmånlig bedömd kamp, men det skulle naturligtvis ha varit en övermäktig uppgift att därom erhålla ett skriftligt prejudikat av Finlands stela och fredssökande demokratiska statsorgan.

5. Finland såsom Tysklands bundsförvant före krigsutbrottet

Ända sedan tiden för händelserna har man försökt ge den bild, att Finland var neutralt ännu under de tyska Barbarossa-anfallet efterföljande dagarna, för att inte tala om den föregående tiden. Denna teori förutsätter självfallet att Finland ej medvetet brutit mot internationella neutralitetsbestämmelser. Som sådant ansåg man i Finland ej utvidgandet av transporterna i Lappland i juni, emedan transitofördraget kunde tolkas mycket fritt.⁷² De finska divisionernas i Lappland (III AK:s) underställande den tyska staben i Rovaniemi motiverades med det tekniska skälet, att då stora trupper samtidigt använde landsvägarna så skulle kaos följa, om inte ordergivningen centraliserades. (Visserligen glömde man medvetet bort det faktum, att största delen av III AK:s trupper rörde sig i Kajana—Kuusamo-området, där det ej fanns några tyskar!). Några andra kränkningar av neutraliteten visste man inte om. Denna vackra bild, som man då lyckades giva världen, var beklagligtvis ej alldeles sann.

Huvuddelen av Finlands *landsstridskrafter* mobiliserades så sent som 17.6.1941. Emedan mobiliseringen beräknades taga 4—6 dagar i anspråk och transporterna till gränsen lika lång tid,⁷³ så var trupperna först i sina garnisoner då det tysk-ryska kriget utbröt 22.6 och vid gränsen först i slutet av juni. Sålunda kan man inte ens tänka sig att några gränsöverträdelser skulle kunnat ske för deras vidkommande. Även rekognosceringsverksamheten förbjöds genast strängt och förbudet efterföljdes också. Här finns ingenting klandervärt.

Däremot hade man nog gett de tyska landsstridskrafterna bl.a. rekognosceringshjälp i Lappland vid en rätt så tidig tidpunkt. Den finske befälhavaren i Petsamo uppritade i maj för tyskarna direkta utkast över Sovjetunionens försvarsställningar vid Titovkafloren. Av den finländska generalstabens erhöill tyskarna noggranna vägkartor över Lappland, vilka innehöll broarnas och färjornas bärkraft, inkvarteringsmöjligheterna i byarna och de av finländarna utförda mineringarna. Underrättelsematerial rörande de sovjetiska trupperna ställdes även till AOK 20:s förfogande. Tyskarnas kommande underhållsnät uppbyggdes i Lappland med finländarnas energiska medverkan.⁷⁴ Förbättring av vägarna gjordes efter tyskarnas

⁷² Så t.ex. Witting för det svenska sändebudet 9.6.1942. UD, K. Westman från Helsingfors 9.6.1941 till statsministern. Af 121.

⁷³ Manninen, YH-päätös, s. 165 och 169.

⁷⁴ Mauno Jokipii, Lapin välirauhan ajan tierakennukset ja niiden suurpoliittinen tausta. Scripta Historica (Oulu) V, (1977) s. 224—267 (Summary s. 267—269).

önskningsar. Bevakningen av järnvägarna effektiviserades på deras begäran. Radio- och telefonförbindelserna mellan Rovaniemi och Petsamo (Salmijärvi) förbättrades genom de av tyskarna begärda stationsapparaterna. Och ambassadör Blücher inköpte i Helsingfors en enorm mängd kartor över norra Finland. *Krosby* påpekar, att allt detta bevisar att ej allenast samarbete förekom, utan "ett mycket vittgående samarbete sedan februari framåt".⁷⁵

De talrika exempel *Krosby* samlat ur det diplomatiska materialet, kan man lätt öka ur de militära källorna. Sålunda uppger *Hans Rief* i Tyska Bergsarmékårens historia dag, person och plats då han berättar om de underrättelseresor, som general Dietl, hans underlydande, befälhavaren för 2. Bergsdivisionen, general Schlemmer och andra höga tyska officerare företog till Finland från april till juni 1941, varvid namngivna finländska officerare alltid fungerade såsom värdar. Dessa uppräknas: överste Villamo, major Ahonen, major Pennanen, major Rytkönen, kapten Tiitola och kapten Tollander. Förteckningen vittnar om en tydlig sakkunskap.⁷⁶ De bäge till Bergsarmékåren hörande divisionernas historiker konstaterar för rekognosceringens del samma sak. I dessa tackar man även finländarna för deras positiva inställning i samband med brobyggena vid Paatsjoki och Petsamojoki. Längs dessa broar anlände ju sedan de tyska divisionerna till landet. I de tyska bropionjärens ankomst till Petsamo-området 21.6 fanns humoristiska inslag. På grund av maskering var männen iklädda på olika håll insamlade civila kläder, vari de enligt författarens hågkomster påminde misstänkt mycket om rövare.⁷⁷ Samma saker kommer även till synes i de finländska militära källorna⁷⁸ och minnesuppgifterna.⁷⁹

Det råder intet tvivel om, att ryssarna hade fullständig vetskap om de tyska truppernas förflyttningar i Lappland. Den sovjetiske militärattachés adjoint, major Ivan Bezv följde med lossandet av de tyska fartygen i Kemi och tågen i Rovaniemi samt kunde själv efter 17.6 konstatera hur de tyska divisionerna, vilka skulle avlösa varandra, plötsligt färdades österut längs vägen till Kemijärvi. Militärattachén, överste Ivan Smirnov, besökte själv Kemi 14.6 för att se på de tyska trupperna.⁸⁰ På det ryska konsulatet i Petsamo fanns det 33 man, "som jagar omkring så att de inte hinner äta", berättar en svensk iakttagare i mitten av juni 1941.⁸¹ I Lappland skedde alltså just det, för vilket Sovjetunionens ambassadör i Helsingfors Orlov vid en intervju i Helsingfors för den internationella pressen 22.6 offentligen varnade: att ställa området till angripares förfogande.⁸² Då Mur-

⁷⁵ *Krosby* 1967, s. 140—144.

⁷⁶ *Hans Rief*, Gebirgsjäger vor Murmansk (1957), s. 12—14; *Paul Klatt*, Die 3. Gebirgs-Division 1939—1945 (1958), s. 69—70; *Wilhelm Hess*, Eismeerfront (1956), s. 42.

⁷⁷ *Hess* 1956, s. 42.

⁷⁸ *Manninen* 1977, s. 30.

⁷⁹ *Aaro Salmela*, Suomi 1941. Ajopuu Petsamon vuonossa, Uusi Maailma 4.5.1977.

⁸⁰ *Mika Waltari*, Neuvostovakoilun varjossa (1942), s. 127—129.

⁸¹ Rapport om iakttagelser i Petsamodistriktet 15—16 juni (1941), UD HpI, A 122.

⁸² *Upton* 1965, s. 394; *Jalanti* 1966, s. 356.

mansk var den viktigaste farleden för den utländska hjälp som Sovjetunionen erhöi — bättre än Kaukasus eller Transsibiriska järnvägen — så var det faktum att fienden kommit det hotande nära, ett svårt slag för Sovjetunionen. Tyskland kunde således rikta kniven mot sin motståndares strupe med uttryckligen Finlands hjälp.

För *sjöstridskrafternas* del skedde planeringen av samarbetet vid en sen tidpunkt, i samband med de officiella underhandlingarna efter Salzburg. Därmed enades man under stabschefens för Finlands flotta kommodör Sundmans resa till Kiel, där han 4.6.1941 sammanträffade med bl.a. planeraren av de tyska flottoperationerna amiral O. Schniewind.⁸³ Då Tysklands flotta uppehölls av kampen mot England, och Sovjetunionens väldiga flotta var helt överlägsen i Östersjön, så var överraskningsmomentet Tysklands enda möjlighet. Det skedde med Finlands medverkan. Hela den tyska minflottan drogs från Nordsjön till Östersjön och sändes 12.6 till finska farvatten. De stora minfartygen Cobra, Kaiser och Königin Luise samt 12 mindre fartyg nådde på morgonnatten 14.6 Porkkala skärgård väster om Helsingfors, där de under vägledning av finländska sjöofficerare sökte lämpliga ankringsplatser samt kamouflerade sig. Vid samma tid kom minbåtarna Tannenberg, Hansestadt Danzig och Brummer samt 14 mindre fartyg på motsvarande sätt till Nagu i den åboländska skärgården. Den tyska minflottan höll sig alltså under en veckas tid dold i den finländska skärgården bevakad av finländska krigsfartyg, innan den natten före Barbarossa bröt upp till anfall. De nedsänkte tvärs över norra delen av Östersjön en minspärr benämnd Corbetha och tvärs över Finska viken en minspärr kallad Apolda, vilka båda var färdiga vid tiden för Barbarossas början på morgonen 22.6. Den påföljande utvecklingen visade, att minspärrarna verkligen i avgörande grad försvärade Sovjetunionens Röda fanas flottas operationer, vilka stannade vid ett minimum. Överrumplingen lyckades alltså över all förväntan.⁸⁴ Men en annan fråga är, huruvida man kan anse en stat neutral, vilken i en veckas tid håller en flottenhet, som förbereder en operation, dold i sin skärgård.

Finlands ubåtar hade 17.6 koncentrerats till ankringsplatsen vid Emsalö utanför Borgå. På kvällen 21.6 före Barbarossa-anfallet, fick de tre största av dem ett hemligt mineringsuppdrag vid Estlands kust. Ifall man skulle råka på värdefulla torpedmål under färden, så borde man anfalla dem. (Obs. att Tyskland inte ännu be-

⁸³ Michael Salewski, Die deutsche Seekriegsleitung 1935—1945, Band I (1970), s. 372; Kalervo Kijanen, Suomen laivasto 1918—1968 (1968) I, s. 326.

⁸⁴ Bundesarchiv/Militärarchiv (Freiburg i.Br.), Kriegstagebücher von Minenschiffen: Cobra M 1208/84521—84522, Kaiser M 1209/84556—84559, Königin Luise M 1210/84573—84576, Tannenberg M 1214/84650—84663, Hansestadt Danzig M 1209/84547—84554, Brummer M 1206/84504. — Jürg Meister, Der Seekrieg in den osteuropäischen Gewässern (1958), s. 12—13; Jürgen Rohwer, Der Minenkrieg im Finnischen Meerbusen I, Juni—August 1941. Marine-Rundschau 1967 n:o 1 s. 17—18; Kalervo Kijanen (1968), s. 11—12.

fann sig i krig, och ännu mindre Finland!) Kl. 22 for ubåtarna ut till havs.⁸⁵ — Ur andra källor vet man, att av Sovjetunionens stora slagskepp, Marat 21.6 färdades från Reval till Kronstadt, men slagskeppet Oktjabrskaja Revoljutsija befann sig vid denna stund ännu i Revals hamn, även om man snart ämnade föra även den i säkerhet.⁸⁶ Det låg alltså inom möjligheternas gräns, att det tysk-sovjetiska kriget på morgonnatten 22.6 skulle ha börjat med att finska ubåtar skulle ha sänkt detta gamla jätteskepp utanför Reval (!) Så skedde dock inte; amiral Sundman beklagade detta i ett föredrag ännu år 1943.⁸⁷ Morgonen efter krigsutbrottet sänkte dock var och en av de finska ubåtarna sina minor i den estniska kustfarleden, u-båten Vesihäsi norr om Kalkgrund, u-båten Iku-Turso norr om Mohn och u-båten Vetchinen vid udden Kunda. De återvände utan att stöta på motstånd.⁸⁸ — Om Finland skulle ha gått i krig mot Sovjetunionen i samma stund som Tyskland, så skulle ett utsändande av landets ubåtar i förväg för en kommande överraskning ha varit helt motiverat. Det rimmar dock mycket illa med Finlands påstådda neutralitet efter timmen T för Barbarossa.

Därefter kommer vi till *luftstridskrafternas* verksamhet. Sovjetunionen brukade efter Moskvafreden bevaka Finlands kuster med flygplan av typen MBR-2, tillhörande flottans luftstridskrafter, vilka plan var långsamma och klumpiga, men hade en lång flygtid och som hydroplan även kunde landa på vattnet om situationen så krävde. I en förteckning över gränsintermezzon från denna vår omnämnes ungefär 60 gränsöverflygningar, vilka företagits med plan av denna typ, så det var alltså fråga om ett alldagligt fenomen.⁸⁹ Efter det Barbarossa påbörjats så effektiverades naturligtvis denna bevakning. Dagen innan Finland gick med i kriget 24.6 tvingades tvenne ryska MBR-2 plan landa på grund av motorfel, det ena på Ålandshav, det andra i Borgå skärgård. I ingetdera fallet anmäldes saken till ryssarna, ej heller var det fråga om någon reparationshjälp, utan de konfiskerades — togs som krigsbyte innan kriget ens hade börjat.⁹⁰

Även Finland företog motsvarande olovliga spaningsflygningar över Sovjetunionens område. Då chefen för operativa avdelningen vid högkvarteret överste Tappala 21.6.1941 gjorde förfrågningar i II armékåren angående önskemål om flygfotografering, framgick det, att ”man denna vår (Sic!) har företagit fotografering av linjen Hiitola (ml) — Sordavala med en radie om 5 km på bägge sidor”.⁹¹ Fotograferingen fortsattes omedelbart efter påbörjandet av Barbarossa såväl i

⁸⁵ Kijanen, a.a. II, s. 14—16.

⁸⁶ Harrison, E., Leningradin 900 päivää (1969), Salisbury, s. 47 och 50; Förflyttningen skedde 1.7, jfr Kijanen, a.a. II, s. 19.

⁸⁷ KrArk, Svante Sundmans samling, PK 1173, fodral 4.

⁸⁸ Kijanen, a.a. II, s. 16—17.

⁸⁹ Finlands blå-vita bok II, s. 44; Samma papper i RA Mannerheims samling.

⁹⁰ Krigsarkivet, T 15719/2, Sjöstridskrafternas rapport om läget n:o 11 24.6.1941 klo 18. — Krigsdagbok för luftvärnkrets 1, den 25.6.1941, Sota A 7751.

⁹¹ KrArk T 15720/4 Ov PE Op 3/I, Flygtrupperna, tyskarna.

Hiitola som i Sordavala-riktningen, varemot de första finländska anfällen i fortsättningskriget skulle riktas. Planet var en "långnosig Blenheim", tillhörande den i Tikkakoski, Jyväskylä stationerade fjärrspaningseskadern. Flygningen 23.6 gick till spillo då kameran gick sönder under färden, den andra flygningen på morgonen 24.6 misslyckades på grund av det tjocka molntäcket. En tredje flygning samma kväll lyckades redan i huvudsak.⁹² Förutom flygningarna under våren, företog man alltså under "tredagarsneutraliteten" tre spaningsfärder över sovjetiskt område norr om Ladoga. Ett finländskt spaningsplan vilket samtidigt 24.6 kl. 16.20 hade startat från Åbo, flög så nära Estlands kust, att man därifrån öppnade eld mot det med en lätt 40 mm luftvärnskanon.⁹³ Flera tyska spaningsflygningar i Salla 22—24.6.1941, vilka skedde utan de finländska myndigheternas lov, irriterade naturligtvis även ryssarna.⁹⁴ Dessutom gav Finland tyskarna ett officiellt tillstånd till gränsöverskridande flygningar i Lappland redan innan Sovjetunionens flygoffensiv började den 25.6.⁹⁵

Hur förhåller det sig sedan med de sovjetiska påståendena, att tyskarna bombarderade dem från flygfälten i Finland? Dessa håller blott delvis streck. Sålunda känner man till att tyska flygofficerare en vecka före krigsutbrottet besökte Helsingfors. De hyrde 18.6 ett passagerarplan av Aero och flög med det för att — tillsammans med den av staben för luftstridskrafterna utsedda officersguiden — öva landning på militärflygfältet i Uttismalm nära Kouvola stad. Samma tyskar satt vid bombplanens spakar, då de Barbarossa-natten 22.6 lyfte från Öst-Preussen för krigsflygningen mot Kronstadt: Finlands flygattaché hade ombetts till ledarplanet för att efteråt vägleda eskadern till Uttis. Efter att i hemlighet ha flugit längs Östersjön och Finska viken mot sina mål, styrde bombeskadern på låg höjd över Ingermanland och närmade sig under krigsoperationernas första minuter Kronstadt från Leningradhället nästan i markhöjd. Planet fällde sina minlaster i havskanalen och i Kronstadts farled regelbundet som under en övning; ryssarna var så överraskade, att inte ett enda skott avfyrades mot planen från Kronstadt. Efter den lyckade mineringsoperationen landade planen i Uttismalm för att tanka för den långa hemfärden. Man hade med Finlands luftstridskrafter kommit överens om kanaler vilka ej var utsatta för beskjutning: inflygning vid Kotka stad och ut vid Borgå stad.⁹⁶

Det har ofta påståtts, att Leningrad skulle ha bombats utgående från flygfältet i Helsingfors. Detta håller ej streck. Med tanke på de tunga tyska bombplanen rev

⁹² Krigsarkivet 17949, Le Lv 46 Va (Flygeskadern 46:s) krigsdagbok 18—27.6.1941 samt noggranna ifyllda formulär angående varje flyg.

⁹³ KrArk 17823, Le Lv 6, krigsdagbok 21. 24.6.1941.

⁹⁴ KrArk, F 68, T-314, Roll 873; KrArk F 68, T-354, Roll 137 i slutet.

⁹⁵ Krosby 1967, s. 119 och s. 253—254.

⁹⁶ Minnesuppgift berättad av f.d. flygattachen, överste Paul Ervi 21.10.1976; KrArk 7751, It-piiri 1, krigsdagbok 21—23.6.1941, KrArk 19, 14, 10. Den lokala luftvärnsförsvarscentralens krigsdagbok 22.6.1941 klo 9.00.

man visserligen några dagar innan Barbarossa på de militära myndigheternas försorg några på kullarna kring Malms flygfält belägna gamla hus, om vilka man redan länge tvistat, för att de inte skulle vara i vägen för de stora planens uppstigningar och landningar. Tyskarna anlände 23.6 för att flyga till Stalin-kanalen, men ett omslag i väderleken tvingade dem att vända och bomberna fälldes över det som reservmål varande Hangö. Utgående från Helsingfors lyckades det dem nog senare (28.6) efter krigets utbrott att med sina störtbombare förstöra slussarna i Stalin-kanalen mellan Onega och Vita havet, så att ryssarna ej kunde förflytta sina lätta flottenheter mellan Östersjön och Ishavet. Härmed avslutades verksamheten från Helsingfors.⁹⁷

Några uppgifter om uppgivandet av neutraliteten finnes även på *diplomatiskt* håll. Då England under vårens lopp alltmer började hysa misstankar angående Finlands inställning, anställde dess ambassad i Helsingfors ett tiotal engelska reservofficerare från lägret i Korpilax. Dessa hade kommit för att delta i vinterkriget, men hade ej på grund av Norges ockupation kunnat återvända hem. Ambassaden placerade dem på linjen Petsamo—Rovaniemi—Torneå i olika kyrkbyar, för att iakttaga transporter av från England kommande krigskontraband. Genast då England 14.6 uppsade transport-tillstånden (navycerts), ansåg Finland på tyskarnas begäran observatörerna överflödiga och återsände dem med polisskjuts till Korpilax. Englands Helsingfors-ambassadör Verekers protester klingade för döva öron.⁹⁸ Saken förföll närmast på grund av större händelser, men är betecknande för perioden.

Man känner till en motsvarande händelse på kvällen 21.6, dvs. före Barbarossa, då en flottans patrullbåt (väpnad med en liten kanon) av kommandörkapten Wrede fick i uppdrag att färdas "till farledskorsningen väst om Nötö och där uppehålla den möjligen dit anländande motorbåten tillhörande ryska konsulatet i Mariehamn. Anhållandet skall ovillkorligen verkställas med alla till buds stående medel".⁹⁹ Se där ett sätt att behandla representanter för diplomatikåren under formlig fredstid!

Den föregående förteckningen över de kränkningar av neutraliteten, som Finland bevisligen på våren och i juni 1941 gjorde sig skyldig till, är ej gjord för att svartmåla Finland. Då en gång den beklagliga utvecklingen efter Moskvafreden hade lett därhän, att man för att rädda sig undan påtryckningar, hade drivit in i tyska kölvatten och slutligen den 14—15 juni genom telegramväxling ingått ett slags fritt utformat militärravtal med Tyskland, så handlade man naturligtvis i enlighet därmed och förberedde sig tillsammans för krig.

Denna situation har man dock senare sökt hemlighålla, bl.a. genom att rätt systematiskt ombesörja att komprometterande material aldrig kommit till Fin-

⁹⁷ Risto Pajari, Finlands flygvapen i kriget 1941—1945, manuskript på finska.

⁹⁸ Nevakivi, Ystävistä vihollisiksi (1976), s. 115—116.

⁹⁹ KrArk T 16418, VMV 1, krigsdagbok 19.6—22.6.1941.

lands krigsarkiv. Oftast har detta skett på så sätt att material från en farlig enhet i juni 1941 aldrig har överlämnats dit; mer sällsynt är, att de på befallning uppbränts 1943—1944, varom några anmärkningar kan finnas i arkivdiarierna. Från och med år 1943 kunde man ju skönja, hur det kommer att gå i kriget: hemlighetsmakeriet beror i främsta hand därpå. Militärerna har också lyckats sopa igen spåren efter sig så väl, att t.ex. i krigsansvarighetsprocessen efter kriget de allierades kontrollkommission, vari ingick ett stort antal forskare som använde sig av krigsarkivet, inte därstädes kunde finna några anmärkningsvärda åtalpunkter. Blott via en besvärlig forskning — varvid man tålmodigt kombinerat såsom ofarligt ansett smått material från lägre instanser till en helhetsbild — har man kunnat utreda det som ovan omnämnts. Det är ingalunda den slutliga sanningen utan ett bevisat minimum. Men man hoppas i alla fall, att den kritiska, borgerliga historieforskningen i Finland skulle erkänna, att forskningssituationen genom att dessa som nya omständigheter framkommit, *helt* har förändrats. Såsom bevis för Finlands s.k. ”tredagarsneutralitet” (22—25.6) räcker ej längre statsminister Rangells berömda tal i riksdagen, utan man borde förklara, hur neutraliteten kan kombineras med ett sådant handlande, varpå i det förenämnda har getts exempel. Denna korta neutralitet, som man ej ens lade närmare märke till utomlands, eller som man i varje fall inte allmänt erkände, var blott ett kamouflage vars syfte var att uppskjuta krigsoperationernas inledande så mycket som möjligt, så att den av sekretesskäl sent mobiliserade finska lantarmén skulle hinna till gränsen. Detta var även vad som i stora drag skedde. Det är skäl att inom historieforskningen helt avstå från begreppet ”tredagarsneutraliteten”.

6. Finländarnas motiv

Psykologerna har redan tidigt insett att människan sällan fungerar utgående från ett enda renodlat motiv. Både individ och grupp mottager tvärtom i praktiken alltid intryck av mångahanda händelser såsom grund för sitt beslut. Man talar med rätt hellre om ”motivkomplex”. Detta passar väl in på Finlands lösning 1941.

Fortsättningskrigets viktigaste orsak låg naturligtvis i vinterkriget. Landet kände sig oskyldigt därtill, dess utbrott med Kuusinens regering var i färskt minne. Ungefär 25 000 finländare hade stupat och ca 400 000 karelare hade förlorat sina hem, men hade frivilligt flyttat till Finland, vars samhällsordning de ställde i främsta rummet. ”De röstade med sina fötter”, skriver *Eino Jutikkala* träffande.¹

Ifall Sovjetunionen skulle ha önskat goda förbindelser, såsom efter andra världskriget verkligen var fallet, så skulle varken 1940 års augustikris eller nickelkrisen i januari 1941 ha uppstått. Finlands hopplöshetsreaktion, vilken fort-

¹ *Eino Jutikkala*, ”Ensimmäinen tasavalta”. Suomen poliittinen historia 1905—1975 (1977), s. 214.

sättningskriget på sätt och vis var uttryck för, berodde inte helt på vinterkriget utan i viss mån på denna mera färska nervpress. Psykiskt inverkade därpå även Baltikums bolsjevisering på sommaren 1940. Man förmodade allmänt, att det skulle gått på samma sätt med Finland om ej vinterkriget utkämpats och den därpåföljande målmedvetna inrikespolitiken drivits. Sökandet av skydd från vilket håll som helst utgjorde ursprungsmotivet till att man råkade in i Tysklands kölvatten. Denna motivation var rådande långt in på vårvintern 1941.

Från och med maj 1941 började förhoppningarna stiga. Inom vissa kretsar (IKL, samlingspartiet, agrarförbundet, svenskarna) tänkte man sig uppenbarligen att en lösning på de evakuerades bosättningsfråga, vilken visat sig olösbar och oöverstiglig, måhända stod att finna på utrikespolitisk väg. ”Man kan inte förneka” — skriver *Eino Jutikkala* — ”att dessutom önskan att få tillbaka det i Moskvafreden förlorade landområdet var allmän, och att man förmodade, att man kunde nyttja den uppkomna situationen.”² För varje finsk jordägare skulle karelarnas återvändande tillbaka till sin hemtrakt betyda en lättnad: man skulle besparas avträdanget av åkerjord för snabbkolonisering. Detta påverkade stämningarna. — Den tvära omkastningen av Sovjetunionens politik i början av maj, då man avstod från alla tidigare hotelser och i sista minuten försökte knyta vänskap, hann ej ens komma till allmänhetens kännedom, ty inga konkreta resultat därav uppnåddes t.ex. inom spannmålshandeln. Paasikivis avskedsgåva (20 000 ton) anlände först i mitten av juni, alldeles för sent för att ha någon inverkan. Sålunda föll även möjligheten till Finlands neutralitet på kontinuitetens kraft, på de två tidigare årens allmänna misstroende mellan länderna.

Ännu i juni tvekade de finländska ledarna. De bekymrades särskilt av risken för ett tvåfrontskrig, vilket skulle ha följt av ett strängt iakttagande av neutraliteten. Tysklands flotta kunde flyttas till Östersjön och trupperna var redan i Norge. Även i det fall att Finland i namn av en absolut neutralitet vid krigets utbrott skulle ha avbrutit tyskarnas genom Finland gående underhållsvägar, så skulle landet ej ha besparats från krig. Tyskarna skulle ha kunnat taga det dåligt befästa Åland till bas, och med våld använda sig av Finlands sydkust och Lappland som genomfartsvägar. Ryssarna skulle genast ha kommit dem till mötes så långt de hunnit, såsom Zjdanov redan 1936 hade sagt och även många andra sovjetiska dignitärer efteråt bekräftat.³ Man skulle sålunda knappast ha undgått krigets härjningar, även om man vid tiden för slutuppgörelsen skulle ha befunnit sig på den rätta sidan. Undvikandet av detta *dubbla* krig såsom den *värsta* möjligheten synes ha varit en helt allmän ståndpunkt bland våra ledande män. Så ansåg Man-

² *Eino Jutikkala*, Miten Suomi joutui jatkosotaan. Mitä, missä, milloin 1976 (1975), s. 239—244.

³ *Keijo Korhonen*, Turvallisuuden pettäessä (1971), s. 136; *Juhani Suomi*, Talvisodan tausta (1973) I, s. 43—45, 60, 62, 189.

nerheim,⁴ liksom Ryti,⁵ så även Tanner,⁶ liksom memoarförfattarna Linkomies⁷ och Voionmaa.⁸ — Dessutom visste man då ej ännu vilken sida som skulle vinna: de flesta finländare trodde att Tyskland skulle segra liksom de senaste åren alltid hade skett, senast en månad tidigare på Balkan.

Till en början krävde tyskarna inte mycket av Finland. I Salzburg konstaterade Jodi 25.5.1941 att "man ej på finländarnas axlar borde pålägga alltför tunga bördor".⁹ Fastän man senare i praktiken bad om en hel del, så kvarstod denna allmänna ton. Sålunda yttrade överstelöjtnant (numera general) Hermann Hölder, vilken i stället för Erfurth var påtänkt som Tysklands huvudrepresentant i St. Michel, ännu 5.7 till general Talvela, att Finland redan hade fullgjort sin uppgift, då det genom att verkställa mobiliseringen hade dragit bort ett tjugotal ryska divisioner från de stora avgörande striderna.¹⁰ Uppenbarligen har särskilt tanken att genom ett anspråkslöst deltagande uppnå stora resultat verkat lockande på finländarna. — I denna situation utförde de finländska, som personer mycket aktningvärda, ledarna sitt ödesdigra beslut. I den problematiska situationen kände de sig säkerligen såsom "roddare i en fors" (koskensoutaja), vilket uttryck Keijo Mikola använder. Inte ens ifall av nederlag skulle situationen vara värre än vad neutraliteten åstadkommit genom ett tvåfrontskrig. Man valde det mildare av två svåra alternativ. I mitten av juni 1941, då det redan syntes klart att kriget skulle komma, samtyckte de genom mobilisation och i huvudsak muntliga avtal att gå med. Finland råkade alltså ej genom ett olycksfall in i fortsättningskriget, utan ledarna lät med öppna ögon landet glida in i det.

Sovjetunionen underlättade Finlands lednings slutliga avgörande genom att 25.6.1941 företaga en vidsträckt luftoffensiv mot finländska flygfält. I den finländska propagandan talade man naturligtvis om bombardemang av öppna städer, även sådant förekom, men Finlands luftstridskrafter arkivkällor talar nog om bombning av flygfält liksom även ryssarna. Initiativet till krigsoperationerna kom alltså från öster: länge förnekades detta, men i den officiella historiken över Sovjetunionens luftstridskrafter (på engelska utgiven i Amerika år 1973) erkännes det numera ärligt.¹¹ Samma faktum föranledde även att England, som var väl informerat, inte i detta skede bröt sina diplomatiska förbindelser med Finland.¹²

⁴ *Mannerheim*, Muistelmat (1952) II, s. 309.

⁵ *Skyttä*, Risto Rytin kujaajuksu (1971), s. 130.

⁶ *Kalle Lehmus*, Suomen Kuvalehti 47/1974.

⁷ *Linkomies*, s. 87.

⁸ *Voionmaa*, s. 36, 41.

⁹ *Krosby* 1967, Källpublikationen s. 317.

¹⁰ *Talvela* 1976, s. 299.

¹¹ *The Soviet Air Force in World War II*. The official History, originally published by the Ministry of Defence of the USSR. Translated by Leland Fetzer. Edited by Ray Wagner. New York 1973, s. 42—43.

¹² *Public Record Office*, Engelska krigskabinettets protokoll (volym cab 65/18) 26.6 klo 12.30, sak n:o 2.

Ryssarnas uppträdande såsom angripare var föremål för stor sorg och förvåning bland Finlands hemmakommunister.¹³

Den av alla upplevda luftoffensiven var även orsaken till att Finlands riksdag — fastän den dock i stor utsträckning ansåg sig ha blivit åsidosatt under vårens lopp från ärendenas handhavande — inte längre satte sig till motvärn. Med en knapp vänsterövertikt på grund av semestrarna, fastslog den på kvällen 25.6.1941 enhälligt att Finland råkat i krig.¹⁴

Man kan säga, att fortsättningskrigets slutresultat inte var alldeles dåligt. Genom denna politik besparades Finland från ockupation såsom ett sällsynt undantag i Europa. Något prov på en annan slags politik finnes ej. När man dock tänker på fortsättningskrigets pris, kan man inte låta bli att ständigt dryfta dess uppkomstätt, skulle man ändå inte redan då ha kunnat inleda Paasikivi-linjen? Sannolikt icke, ty atmosfären var på ovan beskrivet sätt alltför förgiftad.

Man har i Finland frågat historikerna, varför de egentligen vill syssla så utförligt med dessa gamla, sorgliga saker. Man kunde svara: vi historieforskare bär ansvaret för att folkens minne hålles klart. Det är ingen obetydlig sak. Tvärtom, rätta minnet är ett livsvillkor för folken.

Finland's Road to the Continuation War

The period immediately following the Winter War, and up until August 1940, was for Finland a time of catastrophic forebodings and fear of a renewed attack: the Baltic countries were annexed to the Soviet Union in June and July. Finland made all possible efforts to cooperate with her eastern neighbor; as yet no thoughts of revenge were entertained.

The second stage lasted from August 1940 to the end of January, 1941. By this time Germany was hinting through military channels at the possibility of aiding Finland under certain circumstances, although the official diplomatic policy was strictly neutral. Finland breathed a sigh of relief, and attempts were made to cultivate new relations with Germany in the areas of trade, sport, and cultural life, in order to achieve a counterbalance to the Soviet Union that would ensure neutrality. To be on the safe side military probes were also made (for example ret. General Paavo Talvela, whose memoirs have recently been published, in the autumn made four trips to Berlin as Mannerheim's emissary), but it was not until the end of January that Germany made its intentions clear to Finland. Therefore as an alternative to Germany a union with Sweden was considered, which would rescue Finland from Soviet demands and Sweden from German demands, leading to true neutrality. When around Christmas the idea of a union with Sweden was swept aside by resistance from the superpowers, Finland found herself in a desperate situation. Because the Winter War experience and new calcula-

¹³ *Atos Wirtanen* 1963, s. 181.

¹⁴ *Mauno Jokipii*, Suomen ryhtyminen jatkosotaan. Historianopettajien vuosikirja XII (1975), s. 139—140.

tions showed that the vastness of Lapland in particular could not be held without military support, for lack of a better alternative that support had to be accepted from Germany.

The decision appears to have been made by Marshal Mannerheim, who, having reorganized the army, escalated the procurement of arms, and started the building of the Fortified Line Salpalinja along the eastern border, once again began to believe the country could defend herself. Beginning in January 1941 Mannerheim maintained a stricter policy with the Soviet Union than had President Ryti or the Rangell Cabinet. When in the midst of the controversy regarding the possession of the Petsamo nickel mines, Finnish Ambassador to Moscow Paasikivi proposed (February 6, 1941) that the entire area be ceded to the Soviet Union in return for remuneration elsewhere. Mannerheim saw the policy of consistently giving in as a threat to Finland's capacity to defend herself, and on February 10, 1941 handed in his written resignation. Paasikivi, who had not been informed of the Halder-Heinrichs military contacts with the Germans in Berlin in the end of January, considered the Finnish Cabinet's inflexibility ill-advised and handed in his resignation February 20, 1941. The Cabinet vacillated between the two alternative directions the entire spring (Paasikivi was not granted his resignation until May), but correspondence shows that Ryti was leaning toward Mannerheim's policy as early as the middle of February. On the other hand the very earliness of Mannerheim's policy puts it in a new light. It occurred during the period when war threatened (between Molotov's visit to Berlin, during which the liquidation of Finland had been proposed, and the January nickel crisis), and thus was rather a continuation of the self-defense policy of the previous autumn than the result of the hopes of revenge that arose in the spring of 1941.

The correspondence and reports of the Swedish Ambassador to Moscow, Wilhelm Assarsson, which contain Paasikivi's confidential statements to his friend, also show that Finland's choice of policy occurred earlier than is generally admitted. When early in the spring of 1941 Paasikivi, who had been recalled to Helsinki, tried in vain to defend his reconciliatory views, the delegation of Finnish officers invited by the OKW had not even left for Salzburg yet. Finland's highest political leadership had taken a full step in spirit towards Germany long before the concrete offers of German cooperation were made through Ambassador Schnurre on May 20, 1941.

The decision itself was made in June, when the military conferences begun in Salzburg and Berlin were continued in Helsinki June 3 to 6, 1941. Although formally the negotiations were made only on the condition of an actual Soviet attack on Finland, both the three-stage Finnish mobilization and the railtransport of 40 000 German soldiers from Ostrobothnian and other ports to Lapland were carried out in the following weeks as per agreement. The Finnish War Cabinet (Ryti, Rangell, Witting, Walden, and Mannerheim) made an agreement with the Germans without the Cabinet as a whole even knowing about it. The Cabinet was not informed of the move until June 9, and the Parliament Committee on Foreign Affairs was not told until June 13. The latter discussed the matter heatedly, but due to a general lack of agreement failed to reach an opposing decision. It was the strong leader of the Social Democrats, Väinö Tanner, who with his favor-carrying attitude to the Cabinet made it possible for the Cabinet—to which he did not belong—to carry on with its German policy.

Although after the second stage of the Finnish mobilization high-ranking Finnish officers informed the Swedish and German military attachés that a decision had been reached, the agreement was not yet formally signed, and Finland hesitated to order a full-scale mobilization. The German chief negotiator, Col. Erich Buschenhagen, having

perceived this state of affairs, notified the OKW, which replied by cable June 15, 1941: "Sie werden ermächtigt zu erklären, dass die von Finnland erhobenen Forderungen und Voraussetzungen für die zu ergreifenden Massnahmen als erfüllt zu betrachten sind. gez. Keitel." The reply contained two possibilities. If war broke out, the Helsinki agreements regarding the mobilization would automatically take effect and Finland and Germany would become co-belligerents. If on the other hand peaceful relations continued, cooperation would gradually begin to carry out the wishes Finland had expressed to Germany through diplomatic channels in late May and early June regarding guaranteeing the preconditions of Finland's existence, regaining the 1939 border, and securing aid in the way of foodstuffs. Buschenhagen told the present writer in a recent interview: "Dies war in aller Schlichtheit ein *Generalstabsvertrag*" (agreement among the high commands). Since the documents of the Finnish Foreign Ministry show that Buschenhagen, Germany's chief negotiator, made this same statement to a Finnish diplomat 21.6, and evidence with even this degree of significance has not been discovered, it must be believed. Ryti too, on June 21, 1941, referred to a cable received by a German general (Erfurth) as the only existing agreement between Finland and Germany.

This then was the shaky foundation on which Finland went to war with Germany against the Soviet Union, trusting in the similarity of interests as sufficient base for a coalition. Germany's analysis of the institutions and mentality of the Finns seems to have been shrewd indeed, for they asked no more than this (as was also the case with two of their allies proper, Romania and Hungary). The Germans counted on being able to persuade the highest Finnish political and military leadership to accept arrangements by which Finland could, under precalculated circumstances, be pulled into the war to Germany's advantage. To have coaxed a written decision to wage war out of the cumbersome and peace-minded democratic decision-making bodies of the Finnish government, on the other hand, would have been an impossible task.

The existence of some kind of agreement was evident in practice after June 15: that is, in Finland's failure to observe strict neutrality previous to the outset of the Barbarossa attack. In addition to the transport of German soldiers to Lapland mentioned above, Finland allowed the large German mine fleet, comprising some twenty vessels, to hide in the Helsinki (Porkkala) and Turku archipelagos for a week, which hiding place they left on June 21, 1941, the evening before the Barbarossa attack, to mine the mouth of the Gulf of Finland. In this effective maneuver they were aided by Finnish submarines, although Finland did not enter the war until three days later. The Finnish Air Force also secretly began reconnaissance flights across the border before war was actually declared; Finland did not, however, prematurely take part in the bombing of Leningrad. In addition, the Finns allowed German bombers returning from the mining of the Kronstadt corridor on the morning of June 22 to land in Kouvola (the Utti airfield). Clearly, the Russians had sufficient cause to initiate a large-scale air offensive against the Finnish airfields on June 25, 1941. Politically the Russian initiative was highly favorable to the Finnish Cabinet. The Parliament, despite a slight leftist majority due to vacations, noted practically speaking without a word of opposition, that Finland was once again at war with the Soviet Union.